

Alte Drucke

**C. IVLII || CAESARIS || COMMEN-||TARII. || Quæ in hac
habeantur editione, sequens || pagella docebit. ||**

Caesar, Gaius Iulius

Lvgdvni, 1534

C. IVLII CAESARIS COMMENTARIORVM DE BELLO CIVILI LIBER TERTIVS.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-150541

gnum remisit. Cum Varrus suam fidem ab eo ladi quere-
retur, neq; resistere auderet, ipse equo in oppidū uectus,
prosequentibus compluribus senatoribus, quo in numero
erat Ser. Sulpitius, & Licinius Damasippus, paucis die-
bus, quæ fieri uellet, Vtica cōstituit, atq; imperauit, die-
busq; æque post paucis, se i regnū cū oībus copijs recepit.

C. IVLII CAESARIS

COMMENTARIORVM

DE BELLO CI-

VILI LIBER

TERTIVS.

ICTATORE Habēte comitia Cæ-
sare, consules creantur Iu. Cæsar, & P.
Seruilius. Is enim erat annus, quo per le-
ges ei consulem fieri liceret. His rebus cō-
fectis, cū fides tota Italia esset angustior,
neque creditæ pecuniæ soluerentur, constituit, ut arbitri
darentur, per eos fierent æstimationes possessionum, &
rerum, quanti quæq; earum ante bellum fuissent, atq; eæ
creditoribus traderentur. Hoc & ad timorem nouarum
tabularum tollendum, minuendumq; qui ferè bella, & ci-
uileis dissensiones sequi consuevit, & ad debitorum tuen-
dam existimationem esse aptissimum existimauit. Item
prætoribus, Tribunisq; pl. rogationes ad populum feren-
tibus, nonnullos ambitus Pompeia lege damnatos, illis tē-
poribus, quibus in Vrbem præsidia legionum Pompeius
habuerat, quæ iudicia alijs audientibus iudicibus, alijs sen-

x tentiā

tentiam ferentibus, singulis diebus erant perfecta, in integrum restituit, quæ se illi in ocio ciuili belli obtulerat, si sua opera in bello uti uellet, proinde æstimans, ac si usus esset, quoniam suffecissent potestate. Statuerat enim hos prius iudicio populi debere restitui, quàm suo beneficio uideri receptos, ne aut ingratus in referenda gratia, aut arrogans in præripiendo Populi beneficio uideretur. His rebus, & feriis latinis, comitijsq; omnibus perficiendis x i. dies tribuit, dictaturaq; se abdicat, & ab Vrbe proficiscitur. Brundisiumq; peruenit. Eò legiones x i i. equitatum omnem uenire iusserat. Sed tantum nauium reperit, ut angustè x v. millia legionariorum militum, & quingentos equites transportare possent. Hoc unum inopia nauium Cæsari ad conficiendi belli celeritatem defuit, atque eæ copię ipse hoc infrequentiores imponuntur, quòd multi Gallicis tot bellis defecerant, longumq; iter ex Hispania magnum numerum diminuerat, & grauis Autumnus in Appulia, circumq; Brundisium ex saluberrimis Gallia, & Hispania regionibus, omnem exercitum ualetudine tentauerat. Pompeius anni spatium ad comparandas copias nactus, quod uacuum à bello, atque ab hoste ociosum fuerat, magnam ex Asia, Cycladibusq; insulis, Corcyra, Athenis, Ponto, Bithynia, Syria, Cilicia, Phoenice, & Egypto classẽm cõegerat, magnam omnibus locis ædificandam curauerat, magnam imperatam Asia, Syriae, Regibusq; omnibus, & Dynastiis, & Tetrarchis, & liberis Achaie populis pecuniam exegerat, magnam societates earum prouinciarum, quas ipse obtinebat,

Cæsar Brundisium peruenit.

Pompeij copię.

nebat, sibi numerare coegerat. Legiones effecerat ciuium Ro. ix. quinq; ex Italia, quas traduxerat, unam ex Sicilia ueteranam, quam factā ex duabus Gemellam appellabat, unam ex Creta, & Macedonia ex ueteranis militibus, qui dimissi à superioribus imperatoribus in his Prouincijs cōfederant, duas ex Asia, quas Lentulus consul scribēdas cūrauerat. Præterea magnū numerū ex Theſſalia, Bœotia, Achaia, Epeiroq; supplemēti nomine in legiones distribuērat. His Antonianos milites admiscuerat, præter has expectabat cū Scipione ex Syria legiones duas, sagittarios ex Creta, Lacedamone, Pōto, atq; Syria, reliquisq; ciuitatibus tria millia numero habebat, funditorum cohortes sex, mercenarias duas, equites septē millia, ex quibus sexcētos Gallos Deiotarus adduxerat, quingentos Ariobarzanes ex Cappadocia, ad eundē numerum Cotus ex Thracia dederat, & Sasalem filium miserat. Ex Macedonia ccc. erant, quibus Rascipolis præerat excellēti uirtute: quingētos ex Gabinianis Alexandria Gallos, Germanosq; quos ibi A. Gabinius præsidij causa apud Regem Ptolemæū reliquerat. Pompeius filius cū classe adduxerat dccc. quos ex seruis suis, pastorūq; suorum coegerat cccc. Tarcūdarius Castor, & Donilaus ex Gallo græcia dederāt. Horum alter unā uenerat, alter filiū miserat. ccc. ex Syria à Comageno Antiocho, cui magna præmia Pompeius tribuit, missi erant, in his pleriq; hippotoxotæ. Huc Bardanos, Bessos, partim mercenarios, partim impetio, aut gratia cōparatos. Itē Macedonas, Theſſalos, et reliquarū gentiū, & ciuitatū, adiecerat, atq; eū, quē supra demonstrauimus, numerum expleuerat. Frumēti uim maxi

Classis Pompei
ana.

Copiarum Cae
saris in pharsali
am traieccio.

Oricum:
Lucretius Hi
spilo.
Minutius Ru
fus.
M. Bibulus.

nam ex Thessalia, Asia, Aegypto, Creta, Cyrenis, reli
quisq; regionibus comparauerat. Hyemare Dyrrachio,
Apollonia, omnibusq; oppidis maritimis constituerat, ut
mare Caesarem transire prohiberet, eiusq; rei causa omni
in ora maritima classem disposuerat. Praerat Aegyptijs
nauibus Pompeius filius, Asiaticis Decius Laelius, & C.
Triarius, Syracis C. Cassius, Rhodijs C. Marcellus cum
C. Pöponio. Liburnica, atq; Achaica classi Scribonius Li
bo, & M. Octavius, toti tamen officio maritimo M. Bi
bulus praepositus cuncta administrabat ad hunc summa
imperij respiciebat. Caesar, ut Brundisum uenit,
concionatus apud milites, quoniam prope ad finem la
borum, ac periculorum esset peruentum, aequo animo
mancia, atque impedimenta in Italia relinquerent, ipsi
expediti naues conscenderent, quò maior numerus militum
posset imponi, omniaq; ex uictoria, & ex sua liberalitate
sperarent. Conclamantibus omnibus, imperaret, quod uel
let, quodcunq; imperauisset, se aequo animo esse facturos.
II. Non. Ian. naues soluit, impositis, ut supra demonstra
tum est, legionibus VII. post die terram attingit Grae
corum, saxa inter & alia loca periculosa quietam nauium
stationem, & portus omnes timens, quos teneri ab aduer
sarijs arbitrabatur, ad eum locum qui appellatur Pharsa
lia, omnibus nauibus ad unam incolumibus, milites expo
suit. Erat Orici Lucretius Hispilo, & Minutius Rufus
cum Asiaticis nauibus XVIII. quibus iussu D. Lelii prae
erat M. Bibulus cum nauibus CX. Corcyrae: sed neque ij
sibi confisi ex portu prodire sunt ausi. Cū Caesar omni
no XII. naues longas praesidio duxisset, in quibus erat
& ipse,

et ipse, neque Bibulus, impeditis nauibus, dispersisq; remigibus, satis mature occurrit: quod prius ad continētem uisus est Cæsar, quā de eius aduētū fama omnino in eas regiones perferretur. Expositis militibus, naues eadē nocte Brundisium à Cæsare remittuntur, ut reliquæ legiones, equitatusq; transportari possent. Huic officio præpositus erat Fufius Calenus legatus, qui celeritatem in transportandis legionibus adhiberet: sed serius à terra prouectæ naues, neque usq; nocturna aura in redeundo offenderunt. Bibulus enim Corcyræ certior factus de aduētū Cæsaris, sperans se alicui porti onustarum nauium occurrere posse, inanibus occurrit, et nactus circiter xxx. in eas diligentie suæ, ac doloris iracundia erupit, omnesq; incendit, eodemq; igne nautas, dominosq; nauium interfecit, magnitudine penæ reliquos deterrere sperans. Hoc confecto negotio, à Salonis ad Orici portum, stationes, litoraq; omnia longe, lateq; clasibus occupauit, custodijsq; diligentius dispositis, ipse grauißima hyeme in nauibus excubabat, neque ullum laborem, aut munus despiciens, neque subsidium expectans, si in Cæsaris complexum ueniret. Sed post discessum Lyburnarū, ex Illirico M. Octauius cum ijs, quas habebat nauibus Salonas peruenit, ibiq; concitatis Dalmatis, reliquisq; barbaris, Hissam à Cæsaris amicitia auertit: conuentumq; Salonis, cum neque pollicitationibus, neque denuntiatione periculi permouere posset, oppidum oppugnare instituit. Est autem oppidū, et locinatura, et colle munitum. Sed celeriter ciues Romani ligneis effectis turribus, sese munierunt, et cum essent infirmā resistendum, propter paucitatem hominū,

x 3 crebris

Fufius Calenus,

Cæsaris naues incendit.

M. Octavius, Salouæ.

Hissam

crebris confecti uulneribus, ad extremum auxilium descen-
 derunt, seruosq; omnes puberes liberauerunt, & presen-
 tis omnium mulierum crinibus, tormenta effecerunt. Quo-
 rum cognita sententia, Octavius quinque castris oppidum
 circumdedit, atq; uno tempore obsidione, & oppugnatio-
 nibus eos premere coepit. Illi omnia perpeti parati, maxi-
 me re frumentaria laborabant. Qua de re missis ad Cae-
 rem legatis, auxilium ab eo petebant: reliqua, ut poterant
 per se incommoda sustinebant, & longo interposito spa-
 tio, cum diuturnitas oppugnationis negligetiores Octa-
 uianos effecisset, nacti occasionem meridiani temporis, di-
 scessu eorum, pueris, mulieribusq; in muro dispositis, ne
 quid quotidianae consuetudinis desideraretur, ipsi manu fa-
 cta cum ijs, quos nuper manumissos liberauerant, in pro-
 xima Octavii castra irruperunt. His expugnatis, eodem im-
 petu altera sunt adorti. Inde tertia, & quarta, & dein-
 cept reliqua, omnibusq; eos castris expulerunt, & magno
 numero interfecto, reliquos, atq; ipsum Octavium in na-
 uis confugere coegerunt, hic fuit oppugnationis exitus.
 Iamq; hyems appropinquabat, & tantis detrimentis rece-
 ptis, Octavius, desperata oppugnatione oppidi, Dyrra-
 chium sese ad Pompeium recepit. Demonstratum est L.
 Vibullium Rufum Pompeij praefectum, bis in potestatem
 peruenisse Caesaris, atq; ab eo esse dimissum: semel ad Cor-
 finium, iterum in Hispania. Hunc pro suis beneficijs Ca-
 sar iudicauerat idoneum, quem cum mandatis ad Cn. Pom-
 peium mitteret, eundemq; apud Cn. Pompeium autorita-
 tem habere intelligebat. Erat autem haec summa mandato-
 rum, debere utrumq; pertinaciae finem facere, & ab armis
 disce

L. Vibullius Ru-
 fus.

Caesaris ad Pom-
 peium legatio.

disce

discedere, neq; amplius fortunam periclitari, satis esse magna utriq; incommoda accepta, quæ pro disciplina, & præceptis habere possent, ut reliquos casus timerent. Illū ab Italia expulsum, amissa Sicilia, & Sardina, duabusq; Hispanijs, & cohortibus Italia, atq; Hispania civium Romanorum centū, atq; triginta: se morte Curionis, & detrimento Africani exercitus tanto, militumq; deditione ad Corcyrā. Proinde sibi, ac Reip. parcerent: quantumq; in bello Fortuna posset, iam ipsis incommodis suis satis essent documento. Hoc unum esse tempus de pace agendi, dum sibi uterq; consideret, & pares ambo uiderentur. Si uero alteri paulum modo tribuisset Fortuna, nō esse usurū conditionibus pacis eum, qui superior uideretur: neque fore æqua parte contentum, qui se omnia habiturum confideret. Conditiones pacis, quoniam antea conuenire nō potuissent, Romæ à Senatu, & à populo peti debere. Inter ea & Reip. & ipsis placere oportere, si uterq; in cōcio ne statim iurauisset, se triduo proximo exercitum dimissurum: depositisq; armis, auxilijsq;, quibus nunc confiderent, necessario populi, Senatusq; iudicio fore utrumq; contentū. Hec quo facilius Pompeio probari possent, omnes suas terrestres, urbiumq; copias dimissurum. Vibullius his expositis Corcyræ non minus necessarium esse existimauit, de repentino aduentu Caesaris Pompeium fieri certiorē, uti ad id consilium capere posset, ante quā de mandatis agi inciperet. Atque ideo continuato, & nocte, & die itinere, atque mutatis ad celeritatem iumentis, ad Pompeium contendit, ut adesse Cæsarem omnibus copijs nuntiaret. Pompeius erat eo tempore in Candauia, iterq; ex Candauia

Macedonia.

Apollonia.

Dyrrhachium.

Oricum.

L. Torquatus.

Apollonia.

L. Straberius.

Bellidenfes.

Amatini.

Epeirus.

Macedonia in hyberna Appolloniā, Dyrrhachiumq; habebat. Sed re noua perturbatus maioribus itineribus Apolloniam petere cœpit, ne Cæsar oræ maritimæ ciuitates occuparet. At ille expositis militibus, eodem die Oricū proficiscitur, quò cum uenisset L. Torquatus, qui iussu Pompei oppido præerat, præsidiumq; ibi Parthinorū habebat, conatus portis clausis oppidum defendere, Græcos murum ascendere, atque arma capere iubet. Illi autem, cum se contra imperium populi Romani pugnaturos esse negarent, oppidani autem sua sponte Cæsarem recipere conarentur, desperatis omnibus auxilijs, portas aperuit, & se, atque oppidum Cæsari dedit, incolumisq; ab eo cōseruatus est. Recepto Cæsar Orico, nulla interposita mora, Apolloniam proficiscitur. Eius aduētū audito, L. Straberius, qui ibi præerat, aquam comportare in arcem, atque eam munire, obsidesq; ab Apolloniatis exigere cœpit. Illi uero daturos se negare, neq; portas consuli præclusuros, neque sibi iudicium sumpturos contra, atq; omnis Italia, populusq; Romanus iudicauisset: quorum cognita uoluntate clam profugit. Apolloniatas ad Cæsarem legatos mittit, oppidoq; recipiunt. Hos sequuntur Bellidenfes, Amatini, & reliquæ finitimæ ciuitates, totaq; Epeirus: & legatis ad Cæsarem missis, quæ imperaret facturos pollicentur. At Pompeius cognitis his rebus, quæ erant Orici, atque Apolloniæ gestæ, Dyrrhachio timens, diurnis eo, nocturnisq; itineribus contendit: simul ac Cæsar appropinquare dicebatur, tantus terror incidit eius exercitui, quod properans noctē diei coniunxerat, neq; iter intermiserat, ut penè oēs in Epeiro, finitimisq; regionibus signa reli-

que

querent, complures arma proiecerent, ac fugæ simile iter
 uideretur. Sed cum propè Dyrrhachium Pompeius con-
 stisset, castraq; metari iussisset, perterrito etiam tum ex-
 ercitu, princeps Labienus procedit, iuratq; se eum non
 deserturū, eundemq; casum subiturum, quencunq; ei for-
 tuna tribuisset. Hoc idē reliqui iurant legati. Hos Tr. mi-
 litum, Centurionesq; sequuntur, atq; idem omnis exerci-
 tus iurat. Cæsar pro factō occupato itinere ad Dyrrachū
 finem properandi facit, castraq; ad flumen Apsūm ponit,
 in finibus Apolloniātium, ut uigilijs, castellisq; beneme-
 ritæ ciuitates tutæ essent, præsidio, ibiq; reliquarum ex
 Italia legionum aduētum expectare, & sub pellibus hye-
 mare cōstituit. Hoc idem Pompeius facit, & trās flumen
 Apsūm positis castris, eò copias omneis, auxiliāq; condu-
 xit. Calenus legionibus, equitibusq; Brundisij in naueis
 positis, ut erat præceptum à Cæsare, quātum nauium fa-
 cultatem habebat, naues soluit, paulumq; à portu pro-
 gressus, literas à Cæsare accipit, quibus est certior factus,
 portus, litoraq; omnia clasibus aduersariorum teneri.
 Quo cognito, se in portum recipit, nauesq; omneis re-
 uocat, una ex his, quæ perseverauit, neque imperio Cæ-
 leni obtemperauit (quod erat sine militibus, priuatoq;
 consilio administrabatur) delata Oricum, atq; à Bibulo
 expugnata est, qui de seruis, liberisq; omnibus ad impu-
 bres supplicium sumit, & ad unū interficit. Ita exiguo
 tēpore, magno casu, totius exercitus salus constitit. Bibu-
 lus, ut supra demonstratū est, erat cum classe ad Oricum:
 & sicut mari portus Cæsare prohibebat, ita ipse omni
 terra earum regionum prohibebatur. Præsidij enim
 x s dispositis,

Labienus.

Apsus fl.

Cæsar & Pom-
peius ad Apsūm
flu. castrametantur.Bibuli clasie
ad Oricum.

dispositis, omnia litora à Cesare tenebantur, neq; lignandi, neq; aquandi, neq; navis ad terram religandi potestas fiebat. Erat res in magna difficultate, summisq; angustiis rerum necessariarum praebebantur, adeo ut cogercntur, sicuti reliquum commeatum, ita ligna, atq; aquam Corcyra navibus onerarijs supportare: atq; uno tempore acciderit, ut difficilioribus usi tempestatibus, ex pellibus, quibus erant tectae naues, nocturnum excipere rorem cogercntur, quas tamen difficultates patienter, & equo animo ferebant, neq; sibi nudanda litora, & relinquendos portus existimabant. Sed cum essent in quibus demonstrandi angustiis, ac se Libo cum Bibulo coniunxisset, loquuntur ambo ex navibus cum M. Acilio, & Statio Murco legatis, quorum alter oppidi muris, alter praesidijs terrestribus praeerat, uelle se de maximis rebus cum Cesare loqui, si sibi eius facultas detur. Huc addunt pauca rei confirmanda causa, ut de compositione acturi uiderentur. Interim postulant, ut sint induciae, atq; ab his impetrant, magnum enim, quod afferebant uidebatur, & Caesarem id summe sciebant cupere, & perfecturum aliquid de Bibuli mandatis existimabatur. Caesar eo tempore cum legione una profectus erat ad recipiendas ultiores ciuitates, & rem frumentariam expediendam, qua anguste utebatur. Erat autem ad Butrotum oppositu Corcyrae, ibi ab Acilio certior, & Murco per literas factus de postulatis Libonis, & Bibuli, legionem relinquit, ipse Oricum reuertitur. Eo cum uenisset, euocantur illi ad colloquium: prodit Libo, atq; excusat Bibulum, quod is iracundia summa erat, inimicitiasq; habebat etiam priuatas cum Cesare ex aduersitate,

Libo.
M. Acilius,
Statio Murco.
60.

Butrotum.

tate,

tate, & prætura conceptas: ob eam rem colloquium ui-
 tasse, ne res maximæ spei, maximeq; utilitatis eius iracun-
 dia impedirentur. Pompeij summam esse, ac fuisse semper
 voluntatem, ut componerentur, atq; ab armis disceretur.
 Sed potestatem se eius rei nullam habere, propterea quod
 de consilij sententia summam belli, rerumq; omnium Pom-
 peio permiserint. Sed postulatis Caesaris cognitis missu-
 ros ad Pompeium, atq; illū reliqua perfecturum, hontan-
 tibus ipsis. Interea manerent induciæ, dum ab illo rediri
 posset, ne uel alter alteri noceret. Huc addit pauca de cau-
 sa, & de copijs, auxilijsq; suis. Quibus rebus, neq; tum
 respondendū Caesar existimabat, neq; nunc, ut memoriæ
 prodatur satis causæ putamus. Postulabat Caesar, ut lega-
 tos sibi ad Pompeium sine periculo mittere liceret, idq;
 ipsi fore reciperet, aut acceptos per se ad eū perduceret,
 Quod ad inducias pertineret, sic belli rationē esse diui-
 sam, ut illi classe naues, auxiliaq; sua impedirent, ipse, ut
 aqua, terraq; eos prohiberet: & si hoc sibi remitti uellet,
 remitterent ipsi de maritimis custodijs: si illud teneret, se
 quoq; id retenturū: nihilominus tamē agi posse de cōposi-
 tione, ut hæc nō remitteretur, neq; hæc rē esse impedimēti
 loco. Illi neq; legatos Caesaris recipere, neq; periculū præ-
 stare eorū, sed totā rē ad Pōpeij reijcere: Vnū instare de
 inducijs, uehemētissimeq; cōtendere. Quæ ubi Cesar in-
 tellexit, præsentis periculi, atq; inopie uitæ de causa omnē
 orationē instituisse, neq; ullam spē, aut cōditionem pacis
 asserre, ad reliquā cogitationē belli sese recepit. Bibulus
 multos dies terra prohibitus, & grauiore morbo ex fri-
 gore, ac labore implicitus, cū neq; curari posset neq; susce-
 ptum

Bibuli mors.

ptum officium descreere uellet, uim morbi sustinere nō potuit: eo mortuo, ad neminem unum summa imperij rediit, sed separatim suam quisq; classē ad arbitrium suum administrabat. Vibullius sedato tumultu quē repentinus aduentus Caesaris concitauerat: ubi primum rursus adhibito Libone, & L. Luceio, & Theophane, quibus communi care de maximis rebus Pōpeius consueuerat, de mandatis Caesaris agere instituit, cum ingressum in sermonē Pompeius interpellauit, & loqui plura prohibuit. Quid mihi, inquit, aut uita, aut ciuitate opus est, quam beneficio Caesaris habere uidebor? Cuius rei opinio tolli non poterit, nisi cū in Italiam, ex qua profectus sum, reductus existimabor bello perfectō. Ab his Caesar hęc dicta cognouit, qui sermoni interfuerunt: conatus tamen nihilominus est alijs rationibus per colloquia de pace agere. Inter binā castra Pōpeij, atq; Caesaris unū flumen tantum intererat Apfus, crebraq; inter se colloquia milites habebant, neq; ullum interim telum per pactiones colloquentiū traieciabatur. Mittit P. Vatinius legatum ad ripam ipsam fluminis, qui ea, quę maxime ad pacē pertinere uiderētur, ageret: & crebro magna uoce pronūtiaret, liceret ne ciuibus ad ciues de pace legatos mittere, quod etiam fugitiuis ab saltu Pyrenæo, prædonibusq; licuisset, præsertim, ut id agerent, ne ciues cū ciuibus armis decertarēt. Multa simpliciter locutus, ut de sua, atq; omniū salute debebat, silentioq; ab utrisq; militibus auditus, responsum est ab altera parte, A. Varronem profiteri se altera die ad colloquium uenturum, atq; unā etiam utrinq; admodum tutō legati uenire, & quę uellent exponere possent, certumq; ei rei tempus

Pōpeij, responsum.

P. Vatinius.

A. Varro.

tempus constituitur. Quò cum esset postero die uentum, magna utrinq; multitudo còuenit, magnaq; erat eius rei expectatio, atq; omnium intenti animi ad pacem esse uidebantur: qua ex frequentia T. Labienus prodijt, summissa oratione loqui de pace, atq; altercari cum Vatinio incipit: quorum mediam orationem interrumpunt undiq; subito tela immissa, quæ ille obiectus armis militum uitauit, uulnerantur tamen complures. In his Cornelius Balbus, M. Plotius, L. Tiburtius, Cæturiones, militesq; nonnulli. Tum Labienus, Desinite ergo de còpositione loqui: nam nobis, nisi Cæsaris capite relato, pax esse nulla potest. Isdem temporibus Romæ M. Cælius Rufus prætor causa debitorû suscepta, initio magistratus tribunal suum iuxta C. Trebonij prætoris urbani sellam collocauit, & si quis appellauisset de æstimatione, & de solutionibus, quæ per arbitrium fierent, ut Cæsar præsens constituerat, fore auxilio pollicebatur. Sed fiebat æquitate decreti, & humanitate Trebonij, qui his temporibus clementer, & moderate ius dicendum existimabat, ut reperiri non posset, à quibus initium appellandi nasceretur. Nam forsasse inopiam excusare, & calamitatē aut propriā suam, aut tēporum queri, & difficultates auctionandi proponere, etiā mediocris est animi. Integras uero tenere sessiones, qui se debere fateantur, cuius animi, aut cuius impudentiæ est? Itaq; qui hoc postularet, reperiebatur nemo, atq; ipsis ad quorum còmodum pertinebat, durior inuentus est Cælius, & ab hoc profectus initio, ne frustra ingressus turpem causam uideretur, legem promulgauit, ut sexies seni dies sine usuris creditæ pecuniæ soluantur.

Cum

Labieni insolentia.

Romæ gesta.
M. Cælius Rufus prætor.
C. Trebonius.

Seruilius cōsul.

Cum resisteret Seruilius consul, reliquiq; magistratus, minus opinione sua efficeret, ad hominum excitanda studia sublata priore lege duas promulgauit. Vnā, quae mercedis habitationum annuas conductoribus donauit: aliam tabularum nouarum, impetuq; multitudinis in C. Trebonium facto, & nonnullis uulneratis, eum de tribunatu deturbauit: de quibus rebus Seruilius consul ad Senatum retulit. Senatusq; Caelium ab Rep. remouendum censuit: hoc decreto, eum consul Senatu prebuit, & concionari conantem de rostris deduxit. Ille ignominia, & dolore permotus palam se proficisci ad Casarem simulauit: clam nuntijs ad Milonem missis, qui Clodio interfecto, eius nomine erat damnatus. Atque eo in Italiam enocato, quod magnis muneribus datis, gladiatorie familiae reliquias habebat, sibi coniunxit: atq; eum in Turinum ad solicitandos pastores praemisit. Ipse cum Cassilianum uenisset, unoq; tempore signa eius militaria, atque arma Capuae essent comprehensa, familia Neapoli, iussuq; proditione oppidi apparere, patefactis consilijs, exclusus Capua, & periculum ueritus, quod conuentus arma ceperat, atq; eum hostis loco habendum existimabat, consilio destitit, atq; eo itinere sese auertit. Interim Milo dimissis circum municipia literis, ea, quae faceret, iussu, atq; imperio facere Pompeij, quae mandata ad se per Bibulum delata essent, quos ex are alieno laborare arbitrabatur, sollicitabat, apud quos, cum proficere nihil posset, quibusdā solutis ergastulis Cosam in agro Turino oppugnare coepit: eo cum a Q. Pedio pratore cum legione lapide ictus esset ex muro, periit: & Caelius profectus, ut dicebat

Milo.

Turinum.
Cassilianum.

Capua.

Cosam,
Milonis mors.

tabat

tabat ad Caesarem, peruenit Turios. Vbi, cum quosdam eius municipij sollicitaret, equitibusq; Caesaris Gallis, atq; Hispanis, qui eo praedandi causa missi erant, pecuniam polliceretur, ab his est interfectus. Itaq; magnarum initia Caelij mors.

rerum, quae occupatione magistratum, et temporum solici-
tatem Italiam habebant, celerem, et facilem exitum habuerunt. Libo profectus ab Orico cum classe, cui praef-
erat, nauium quinquaginta Brundisium uenit. Insulamq; Libo cū classe.
Brundisiam, ue-
nit.

quae contra Brundisium portum est, occupauit: quod prestare unum locum arbitrabatur, quā necessarius no-
stris erat egressus, quā omnium litora, ac portus custo-
dia clausos tueri. Hic repentino aduentu naues onera-
rias quasdam nactus incendit, et unam frumento onu-
stam adduxit, magnumq; nostris terrorem iniecit, et
noctu militibus, et sagittarijs in terram expositis, praesi-
dium equitum deiecit, et adeo loci opportunitate profe-
cit, ut ad Pompeium literas mitteret, naues reliquas, si
uellet subduci, et refici iuberet, sua classe auxilia sese Cae-
saris prohibiturū. Erat eo tempore Antonius Brundisij, Antonius.
qui uirtuti militum confisus, scaphas nauium magnarum
circa sexaginta cratibus, pluteisq; contexit, eoq; mili-
tes delectos imposuit, atq; eas in litore pluribus locis sepa-
ratim disposuit, nauesq; triremes duas, quas Brundisij
faciendas curauerat, per causam exercendorum remigum
ad fauces portus prodire iussit. Has cum audacius pro-
gressus Libo uidisset, speras intercipi posse, quadriremes
quinq; ad eas misit: quae cum nauibus nostris appropin-
quassent, nostri ueterani in portū refugiebant. Illi studio
incitati incautius sequebantur. Iam ex omnibus partibus
subito

subito antonianæ scaphæ, signo dato, se in hosteis incitauerunt, primoq; impetu unam ex his quadremem cum remigibus, defensoribusq; suis coeperunt: reliquas turpiter fugere coegerunt: ad hoc detrimentum accessit, ut equitibus per oram maritimam ab Antonio dispositis, aqua prohiberentur. Qua necessitate, & ignominia permotus Libo discessit à Brundusio, obseſionemq; nostrorum omisit. Multi iam menses transferant, & hyems præcipitauerat, neq; Brundusio naues, legionesq; ad Cæsarem ueniebant, ac nonnullæ eius rei prætermiſſæ occasiones Cæsari uidebatur, quod certe sæpe flauerant uenti, quibus necessario committendum existimabat. Quantoq; eius amplius processerat temporis, tanto erant alacriores ad custodias, qui clasibus præerant, maioremq; fiduciam prohibendi habebant, & crebris Pompeij literis castigabantur, quoniam primo uenientem Cæsarem non prohibuissent, ut reliquos eius exercitus impedirent, diuiniq; quotidie tempus ad transportandum lenioribus uentis expectabant. Quibus rebus permotus Cæsar Brundisium ad suos seuerius scripsit, ut naſti idoneum uentum, ne occasionem nauigandi dimitterent, & ad Oricum, siue ad litora Apolloniatum cursum dirigerent, quod eo naues eicere possent, Hæc à custodibus clasium loca maxime uacabant, quod se longius portibus committere non auderent. Illi adhibita audacia, & uirtute, administrantibus M. Antonio, & Fusio Caleno multum ipsis militibus hortantibus, neq; ullum periculum pro salute Cæsaris recusantibus, naſti Austrum naues soluunt, atq; altera die Apolloniam, Dyrrhachiumq; præteruehuntur, qui cum essent

**Tyronū igna-
tia.**

**Veteranorū for-
tudo.**

Lysius.

Pontones.

eorum agebat, & incolumitatē deditis pollicebatur. Ha-
rum altera navis ducentos viginti ex legione Tyronū
stulerat, altera ex ueterana paulo minus ducentis se cōp-
uerat. Hic cognosci licuit, quantum esset hominibus pre-
dij in animi fortitudine. Tyrones enim multitudine nauis
perterriti, & salo, nauseaq; confecti, iureiurando acce-
pto, nihil his nocituros hostes, se Octacilio dederunt:
qui omnes ad eū perducti contra religionē iurisiurandi
in eius conspectu crudelissime interficiuntur. At ueterana
legionis milites itē conflati & tempestatis, & sentina-
uitijs, non ex pristina uirtute retinendum aliquid puta-
uerūt, sed tractandis conditionibus, & simulatione deli-
tionis extracto primo noctis tempore, gubernatorem in
terram nauem eijcere cogunt: ipsi idoneum locum noctis,
reliquam noctis partem ibi confecerunt, & luce prima
missis ad eos ab Octacilio equitibus, qui eam partem ere-
martimæ adseruabant, circiter cccc. quinq; eos arme-
ti ex presidio secuti sunt, se defenderunt, & nonnullis
eorum interfectis, incolumes ad nostros sese receperunt.
Quo facto conuentus ciuium Romanorum, qui Lysium
obtinebat, quod oppidum his antea Caesar attribuerat,
muniendumq; curauerat, Antonium recepit, omnibusq; re-
bus iuuit. Octacilius sibi timens, oppido fugit, & ad Pon-
peiū peruenit. Ex omnibus copijs Antonius, quarū erat
summa ueteranorum triū legionum, uniusq; Tyronum,
& equitum ostingentorum plerasq; naues in Italiam
remittit ad reliquos milites, equitesq; transportandos.
Pontones, quod est genus nauium gallicarum Lysi reli-
quit, hoc cōsilio, ut si forte Pompeius uacnam existimans
Italiam,

Italiam,

Italiam, eo traieciſſet exercitum, quæ opinio erat edita in vulgus, aliquam Cæſar ad inſequendum facultatem haberet: nuntiosq; ad eum celeriter mittit, quibus regionibus exercitum expoſuiſſet, & quid militū tranſuexiſſet. Hoc eodem ſerè tēpore Cæſar, atq; Pōpeius cognoscūt. Nam præteruectas Apollonium, Dyrrhachiumq; naues uiderant, ipſi iter ſecundum eas terras direxerant. Sed quò eſſent eæ delatæ, primis diebus ignorabāt, cognitaq; re, diuerſa ſibi ambo conſilia capiunt: Cæſar, ut quamprimū ſe cum Antonio coniungeret: Pompeius, ut ueniētibus itinere ſe opponeret, & ſi imprudētes ex inſidijs adoriri poſſet, eodemq; die uterq; corū ex caſtris ſtatiuis à flumine Apſo exercitum educunt. Pompeius clām, & noctu, Cæſar palām, atq; interdū. Sed Cæſari circuitu maiore iter erat lōgius, aduerſo flumine, ut uado trāſire poſſet. Pompeius quia expedito itinere flumen ei tranſeundum non erat, magnis itineribus ad Antonium contendit, atq; ubi eum appropinquare cognouit, idoneum locum nauius, ibi copias collocauit, ſuosq; omnes caſtris cōtinuit, ignesq; fieri prohibuit, quò occultior eſſet eius aduētus. Hæc ad Antoniū ſtatim per Græcos deferūtur. Ille miſſis ad Cæſarem nuntijs, unum diem ſeſe caſtris tenuit. Altero die ad eū peruenit Cæſar, cuius aduentu cognito Pompeius, ne duobus circumclauderetur exercitibus, ex eo loco diſcedit, omnibusq; copijs ad Aſparagiū Dyrrhachinorum peruenit, atq; ibi idoneo loco caſtra ponit. His tēporibus Scipio detrimētis quibuſdā circa montē Amanum acceptis, ſeſe imperatore appellauerat quo facto ciuitatibus, Tyrannisq; magnas impetrauerat pecunias.

Aſparagium.

Scipio ad montem Amanum.

Item à Publicanis suæ prouinciæ, debitam biennij pecuniam exegerat, & ab eisdem insequentis anni mutuum præceperat, equitesq; toti Prouinciæ imperauerat, quibus coactis finitimus hostibus, Parthis post se relictis, qui pauloante M. Crassum imperatorem interfecerat & M. Bibulum in obsidionem habuerant, legiones, equitesq; ex Syria deduxerat, Summaq; sollicitudine, ac timore Parthici belli in Prouinciã cum uenisset, ac nonnullæ militum uoces audirentur, sese contra hostem, si ducerentur, ituros, contra ciuem, & consulem arma non laturos: deductis Pergamum, atq; in locupletissimas urbes in hyberna legionibus, maximas largitiones fecit, & confirmatorum militum causa diripiendas his ciuitates dedit. Interim acerbissime imperatæ pecuniæ tota Prouinciã exigebantur: multa præterea generatim ad auaritiã excogitabantur. In capita singula seruorum, ac liberorum tributum imponebatur. Columnaria, ostiaria, frumentum, milites, remiges, arma, tormenta, uestiuræ imperabantur, cuius modo rei nomen reperiri poterat, hoc satis esse ad cogendas pecunias uidebatur, non solum urbibus, sed penè uicis, castellisq; singulis cum imperio præficiabantur: qui horum quid acerbissime, crudelissimeq; fecerat, is & uir, & ciuis optimus habebatur. Erat plena licitorum, & imperiorum Prouinciã, conferta præfectis, atq; exactoribus, qui præter imperatas pecunias, suo etiam priuato imperio compendio seruiebant. Distabant enim se decimo, patriaq; expulsos, omnibus necessarijs egere rebus, ut honesta præscriptione rem turpissimam tegeret. Accedebant ad hæc grauissima usuræ, quod in bello plerumq; accidere

accidere consuevit, uniuersis imperatis pecunijs, quibus in rebus prolationem dici donationem esse dicebant. Itaq; res alienum Prouinciæ, eo biennio multiplicatum est, nec minus ob eam causam ciuibus romanis eius Prouinciæ, sed in singulos cōuentus, singulasq; ciuitates, certæ pecuniæ imperabantur, mutuasq; illas ex senatusconsulto exigere dicitur, Publicanis uti in sorte fecerant insequentis anni uestigal pro mutuo. Præterea Ephesi à Phano Dianæ depositas antiquitus pecunias Scipio tolli iubebat, ceterasq; eius Deæ statuas, cum in Phanum uentum esset, adhibitis compluribus senatorij ordinis, quos aduocauerat Scipio, literæ ei redduntur à Pompeio, mare transisse cum legionibus Cæsarem, properaret ad se cum exercitu uenire, omniq; posthaberet. His literis acceptis, quos aduocauerat, dimittit. Ipse iter in Macedoniam parare incipit, paucisq; post diebus est profectus: hæc res Ephesiæ pecuniæ salutem attulit. Cæsar Antonij exercitu coniuncto, deducta Orico legione, quam tuendæ oræ maritimæ causa posuerat, tentandas sibi Prouincias, longiusq; prociendum existimabat: & cum ad eum legati uenissent ex Thessalia, Aetoliâq; qui praesidio misso, pollicerentur earum gentium ciuitates imperata facturæ, L. Cassium Longinum cum legione tyronum, quæ appellabatur uigesima septima, atque equitibus ducentis in Thessaliam, C. Caluissum Sabinum cum cohortibus quinq; paucisq; equitibus in Aetoliam misit, maxime eos, quod erant propinquæ regiones, de re frumentaria ut prouiderent hortatus est. Cn. Domitium Caluinum cum legionibus duabus undecima, & duodecima, & equitibus quingentis in

Scipio Dianæ
phanū spolia re
iubet.

L. Cassium lon-
ginus.

C. Caluissus.

Cn. Domitius
Caluinus.

Menedemus.

Macedoniam proficisci iubet, cuius Prouinciæ ab ea parte, quæ libera appellabatur, Menedemus princeps earum regionum, missus legatus, omnium suorum excellens studium profitebatur. Ex his Caluissius primo aduentu summa omnium Aetolorum receptus uoluntate, præsidij aduer-

Calidon.

Naupactus.

sariorum Calidone, & Naupacto relictis, omnia Aetolia potius est. Cassius in Thessaliam cum legione præuenit. Hic, cum essent factiones duæ, uaria uoluntate ciuitatum

Egesaretus

Thessalus.

Petreius.

utabatur. Egesaretos ueteris homo potentie pompeianis rebus studebat. Petreius summæ nobilitatis adolescens suus, ac suorum opibus Casarem enixe iuuabat, eodemque tempore Domitius in Macedoniam uenit, & cum ad eum frequentes ciuitatum legationes conuenire cepissent, nuntiatum est adesse Scipionem cum legione, magna & opinione, & fama omnium. Nam plerumque in nouitate fama antecedit. Hic nullo in loco Macedoniae moratus, magno impetu cõtendit ad Domitium, & cum ab eo nullia passum uiginti abfuisset, subito se ad Cassium Longinum in Thessaliam cõuertit. Hoc adeo celeriter fecit, ut simul adesse, & uenire nuntiaretur, & quò iter expeditius face-

M. Fauonius.

Haliacmon fl.

ret, M. Fauonium, ad flumen Haliacmonem, quod Macedonia à Thessalia diuidit, cum cohortibus octo præstidio impedimētus legionis reliquit, castellumque ibi muniri iussit. Eodem tempore equitatus Regis Cotti ad castra Cassij aduolauit, qui circum Thessalia esse consueuerat. Tum timore perterritus Cassius, cognito Scipionis aduentu, uisisque equitibus, quos Scipionis esse arbitrabatur, ad monteis se conuertit, qui Thessaliam cingunt, atque ex his locis Ambrachiam uersus iter facere cepit.

Ambrachia,

At Sci

At Scipionem properantem sequi, literæ sunt consecutæ,
à M. Fauonio Domitium cū legionibus adesse, nec se præ
sidium, ubi constitutus esset, sine auxilio Scipionis tenere
posse: quibus literis acceptis consilium Scipio, iterq; com
mutat. Cassium sequi desistit. Fauonio auxilium ferre con
tendit. Itaq; die, ac nocte continuato itinere ad eum per
uenit tam opportuno tempore, ut simul Domitiani exer
citus pulvis cerneretur, & primi antecursores Scipionis
uiderentur: ita Cassio industria Domitij, Fauonio Sipio
nis celeritas salutē attulit. Scipio in castris statuiis biduo
moratus ad flumen, quod inter eum, & Domitij castra
fluebat, Haliacmonem, tertio die prima luce exercitu ual
do transiit, & castris positis, postero die mane, copias
ante frontē castrorū struit. Domitius tum quoq; sibi du
bitandum non putauit, quin productis legionibus prælio
decertaret. Sed cū esset inter bina castra campus, circiter
millium passuum sex, Domitius castris Scipionis aciem
suā subiecit: ille à uallo non discedere perseuerauit. Atta
men ægre retentis Domitianis militibus, est factum, ne
prælio cōtenderetur: & maxime, quod riuus difficilibus
ripis, castris Scipionis subiectus, progressus nostrorum
impediebat, quorum studium, alacritatemq; pugnandi cū
cognouisset Scipio, suspicatus fore, ut postero die, aut in
uitus dimicare cogeretur, aut magna cum infamia castris
se contineret, qui cum magna expectatione uenisset, teme
re progressus turpem habuit exitum, & noctu, neq; con
clamatis quidem uasis flumen transit, atque in eandem
partem, ex qua uenerat, redijt. Ibiq; propē flumen edito
natura loco castra posuit, paucis diebus interpositis noctu

insidias equitum collocavit, quo in loco superioribus diebus nostri pabulari consueverant, & cum quotidiana consuetudine Q. Varrus praefectus equitum Domitij uenisset, subito illi ex insidijs consurrexerunt, sed nostri firmiter eorum impetum tulerunt, celeriterq; ad suos quosq; ordines redijt, atq; ultro uniuerfi in hosteis impetum fecerunt. Ex his circiter octoginta interfectis, reliquis in fugam coniectis, duobus amissis, in castra se receperunt. His rebus gestis, Domitius sperans Scipionem ad pugnam elici posse, simulauit sese angustijs rei frumentariae adductum, castra mouere, uasisq; militari more cōclamatis, progressus millia passuum tria, loco idoneo, & occulto, omnem exercitum, equitatumq; collocavit. Scipio ad sequendum paratus, equitatum, magnamq; partem leuis armaturae ad explorandum iter Domitij, & cognoscendum praemisit: qui cū essent progressi, primaeq; turmae insidias intrauissent, ex fremitu equorū illata suspitione, ad suos se recipere cœperūt, quiq; hos sequebantur, celerem eorū receptū cōspicati resisterūt. Nostri cognitis insidijs, ne frustra reliquos expectarēt, duas nocti hostiū turmas exceperūt: in his fuit M. Opimius praefectus equitum. Reliquos omnes earum turmarum aut interfecerūt, aut captos ad Domitiū deduxerūt. Deductis orae maritimae praesidijs, Cæsar (ut supra demonstratum est) treis cohortes Orici oppidi tuēdi causa reliquit, ijsq; custodiā nauū longatū tradidit, quas ex Italia traduxerat. Huic officio, oppidoq; praeerat Caninius legatus. Is naues nostras in interiorem partē post oppidū reduxit, & ad terrā deligauit, faucibusq; portus nauem onerariā submersam obiecit, & huc alteram

M. Opimius.

Caninius.

alteram

alteram coniunxit, super quas turrim effectum ad ipsum introitum portus opposuit, & militibus compleuit, tuendamq; ad omnes repentinos casus tradidit. Quibus cognitis rebus Cn. Pompeij filius, qui classi Aegyptiae praerat, ad Oricum uenit, summersamq; nauim remulco, multisq; contendens funibus abduxit, atque alteram nauem, quae erat ad custodiam ab Acilio posita, pluribus aggressus nauibus, in quibus ad libram fecerat turres, ut ex superiori pugnans loco, integrosq; semper defatigatis summittens, & reliquis partibus simul ex terra scalis, & classe met, labore, & multitudine telorum nostros uicit, deiectisq; defensoribus, qui omnes scaphis excepti refugerant, etiam nauem expugnauit, eodemq; tempore ex altera parte molem tenuit naturalem obiectam, quae penè insulam contra oppidum effecerat, quatuor biremes subiectis scutulis, impulsas uectibus in interiorem partem tranxduxit. Ita ex utraque parte naues longas aggressus, quae erant deligatae ad terram, atque inanes, quatuor ex his abduxit, reliquas incendit. Hoc confecto negotio D. Laelium ab Asiatica classe abductum reliquit, qui commeatus Biblide, atque Mantinea importari in oppidum prohibebat. Ipse Lyssum profectus, naues onerarias triginta à M. Antonio relictas, intra portum aggressus, omnes incendit. Lyssum expugnare conatus defendentibus ciuibus Romanis, qui etius erant conuentus, militibusq; quos praesidij causa miserat Caesar, triduum moratus, paucis in oppugnatione amissis, re infecta inde discessit. Caesar postquam Pompeium ad Asparagium esse cognouit,

Cn. Pompeij filius classi Aegyptiae praefectus.

Nauium Caesarianarum casus.

y s eodem

Parthinonū op-
pidū expugna-
tum.

eodem cum exercitu profectus, & expugnato in itinere oppido Parthinorum, in quo Pompeius presidium habebat: tertio die in Macedoniam ad Pompeium peruenit, in xtaq; cum castra posuit, & postridie eductis omnibus copijs, acie instructa, decertandi potestatem Pompeio fecit. Vbi cum suis locis se tenere animaduertit, reducto in castra exercitu, aliud sibi cōsiliū capiendum existimauit. Itaq; postero die omnibus copijs, magno circuitu, difficili, angustoq; itinere, Dyrrhachium profectus est, sperans Pompeium aut Dyrrhachiū compelli, aut ab eo intercludi posse, quod omnem comitatum, totiusq; belli apparatus eō contulisset, ut accidit. Pompeius enim primo ignorans eius consiliū, quod diuerso ab ea regione itinere profectum uidebat, angustijs rei frumentariae compulsus discessisse existimabat. Postea per exploratores certior factus, postero die castra mouit, breuiore itinere se occurrere ei posse sperans: quod fore suspicatus Caesar, militesq; adhortatus, ut aequo animo laborem ferrent, parua parte noctis itinere intermisso, mane Dyrrhachium uenit, cum primum agmē Pompeij procul cerneretur, atq; ibi castra posuit. Pompeius interclusus Dyrrhachio, ubi propositū tenere non potuit, secundo usus consilio, edito loco, qui **Petra.** appellatur Petra, aditumq; habet nauibus mediocri, atq; eas à quibusdam protegit uentis, castra cōmunit, eō partem nauium longarum conuenire, frumentum, comitatumq; ab Asia, atque omnibus regionibus, quas tenebat, comportari imperat. Caesar longius bellū ductum iri existimans, & de Italicis comitatibus desperans, quod tanta diligentia omnia litora à Pompeiano tenebātur, classisq; ipsius,

ipſius, quas hyeme, in Sicilia, Gallia, Italia fecerat, morabantur, in Epeirum rei frumentariae cauſa, L. Canuleium L. Canuleius. legatum miſit, quodq; hæ regiones aberant longius, locis certis horrea conſtituit, uecturisq; frumenti finitimis ciuitatibus deſcripſit. Item Lyſſo, Parthinisq; , & omnibus caſtellis, quod eſſet frumenti conquiri iuſſit. Id erat perexiguum, cum ipſius agri natura, quod ſunt loca aſpera, & montuoſa, ac plerunq; utuntur frumento importato, tum quod Pompeius hæc prouiderat, & ſuperioribus diebus prædæ loco Parthinos habuerat, frumentumq; omne conquiſitū, ſpoliatis, effoſiſq; eorum domibus, per equites cōportauerat. Quibus rebus cognitis, Cæſar cōſilium capit ex loci natura: erāt enim circū caſtra Pompeij permulti editi, atque aſperi colles, hos primum præſidijs tenuit, caſtellaq; ibi cōmunit, inde, ut loci cuiuſq; natura ſerebat, ex caſtello in caſtellum perducta munitione, circūuallare Pompeiū inſtituit. Hæc expectans, quod anguſtare frumentaria utebatur, quodq; Pompeius multitudine equitum ualebat, quod minore periculo undiq; frumētum, cōmeatumq; exercitui ſupportare poſſet: ſimul uti pabulatione Pompeium prohiberet, equitatumq; eius ad rem gerendā inuilem efficeret. Tertio, ut autoritatem, qua ille maxime apud exterās nationes niti uidebatur, minueret, cum fama per orbem terrarū percreuiſſet, illum à Cæſare obſideri, neq; audere prælio dimicare. Pompeius neq; à mari, Dyrrhachioq; diſcedere uolebat, quod oēm apparatū belli, tela, arma, tormēta ibi collocauerat, frumētumq; exercitui nauibus ſupportabat, neq; munitiones Cæſaris prohibere poterat, niſi prælio decertare uellet, quod eo tempore

pore statuerat nō esse faciend. Relinquebatur, ut extremā rationem belli sequens, quamplurimos colles occuparet, & quam latissimas regiones præsidij teneret, Cæsariūq; copias, quammaxime posset, distineret, idq; accidit. Castellis enim xxiiii . effectis, xv . millia passuum circuitu amplexus, hoc spatio pabulabatur, multa; erant intra eū locum manu sata: quibus interim iumenta pascerentur, atque, ut nostri perpetuas munitiones uidebant perductus ex castellis in proxima castella, ne quo loco erumperent Pōpeiani, & nostros post tergum adorirentur, timebāt. Ita illi interiore spatio perpetuas munitiones efficiebant, ne quo loco nostri intrare, atq; ipsos à tergo circumuenire possent. Sed illi operibus uincebant, quod & numero militum præstabant, & interiore spatio minorem circuitum habebant, quæ cū erant loca Cæsari capienda, & si prohibere Pōpeius totis copijs, & dimicare nō constituerat, tamen suis locis sagittarios, funditoresq; mittebat, quorū magnum habebat numerū, multiq; ex nostris uulnerabātur, magnusq; inceserat timor sagittarū, atq; oēs ferè milites, aut ex subcoactis, aut ex cetonibus, aut ex corijs tunicas, aut tegmenta fecerant, quibus tela uitaret. In occupandis præsidijs magna ui uterq; utebatur: Cæsar, ut quam angustissime Pompeiū contineret. Pōpeius, ut quā plurimos colles quāmaxime circuitu occuparet, crebra; ob eā causam prelia fiebant. In his, cū legio Cæsaris nona præsidium quoddam occupauisset, & munire cœpisset, huic loco propinquū, & contrarium collem Pōpeius occupauit, nostrosq; opere prohibere cœpit. Et cū una ex parte propè æquum aditum haberet, primum sagittarijs, fund

funditoribusq; circumiectis, postea leuis armaturæ magna
multitudine missa, tormentisq; prolatis, munitiones im=
pediebat. Neque erat facile nostris uno tempore propu=
gnare, & munire. Cæsar cum suos ex omnibus partibus
vulnerari uideret, recipere se iussit, & loco excedere.
Erat per decliue receptus, illi autem hoc acrius instabant,
neque regredi nostros patiebantur, quod timore adducti
locum relinquere uidebantur. Dicitur eo tēpore glorians
apud suos Pompeius dixisse, non recusare se, quin nullius
uius imperator existimaretur, si sine maximo detrimento
legiones Cæsaris sese recepissent inde, quod temere essent
progressæ. Cæsar receptui suorum timens, crates ad extre=
mum tumulum cōtra hostem proferri, & aduersas loca=
ri, intra has mediocri latitudine fossā, tectis militibus ob=
duci iussit, locumq; in omneis parteis quammaxime impe=
diri. Ipse idoneis locis funditores instruxit, ut præsidio
nostris se recipiētib; essent. His rebus cōpletis, legiones
reduci iussit. Pompeiani hoc insolentius, atq; audacius no=
stros premere, & instare cœperūt, cratesq; pro munitione
obiectas propulerunt, ut fossas transcenderent. Quod
cum animaduertisset Cæsar ueritus, ne non reducti, sed re=
iecti uiderentur, maiusq; detrimētum caperetur, à medio
frē spatio suos per Antonium, qui ei legioni præerat, co=
hortatus, tuba signum dari, atq; in hosteis impetum fieri
iussit, milites legionis nonne subito conspicati pila cōiece=
runt, & ex inferiore loco aduersus pilum incitati cursu
præcipites Pompeianos egerunt: quibus ad recipiendum
crates directæ, longurijq; obiecti, & institutæ fossæ ma=
gno impedimento fuerint. Nostris uero, qui satis habebāt
sine

sine detrimento discedere, compluribus interfectis, quinque omnino suarum amissis, quietissime se receperunt, paulo circa eum locum morati, alijs comprehensis collibus, munitiones perfecerunt. Erat noua, et inusitata belli ratio, cum tot castellorum numero, tantoque spatio, et tantis munitionibus, et toto obsidionis genere, tum etiam reliquis rebus. Nam quicumque alterum obsidere conati sunt, perclusos, atque infirmos hostes adorti, aut praelio superatos, aut aliqua offensione permotos continuerunt, cum ipsi numero militum, equitumque praestarent. Causa autem obsidionis haec fere esse consuevit, ut frumento hostes prohiberetur. At tum integras, atque incolumes copias Caesar inferre militum numero continebat, cum illi omnium rerum copia abundarent. Quotidie enim magnus undique nauum numerus conueniebat, qua conneatum supportarent, neque ullus stare uetus poterat, quin aliqua ex parte secundum cursum haberet. Ipse autem consumptis omnibus longe, lateque frumentis, summis erat in angustijs, sed tamen haec singulari patientia milites ferebant. Recordabatur enim eadem se superiore anno in Hispania perpeffos: labore, et patientia maximum bellum confecisse. Meminerat ad Alexiam magnam se inopiam perpeffos, multo etiam maiorem ad Auaricum: maximarum se gentium uictores discessisse. Non illis hordeum cum daretur, non legumina reculabant. Pecus uero, cuius rei summa erat ex Epeiro copia, magno in honore habebant. Est etiam genus radices inuentum ab ijs, qui fuerant cum Valerio, quod appellatur Chara, quod admissum lacte multum inopiā leuat. Id similitudinem panis efficiebat, eius erat magna copia: ex hoc efficitur

Chara radix.

ctos

Etos panes cum in colloquijs Pompeiani famē nostris obiectarent, uulgò in eos iaciebant, ut spem eorum minuerent. Itaq; frumēta maturescere incipiebant, atq; ipsa spes inopiam sustentabat, quod celeriter se habituros copiam confidebant. Crebrosq; uoces militum in uigilijs, colloquijsq; audiebantur, prius se cortice ex arboribus uicturos, quàm Pompeium è manibus dimissuros. Libèter etiā ex perfugis cognoscebant, equos eorum tolerari, reliqua uero iumenta interisse: uti autem ipsos ualetudine nō bona, cum angustijs loci, & odore tetra, & multitudine cadauerū, & quotidianis laboribus insuetos operum, tū aque summa inopia affectos, omnia enim flumina, atque omnes riuos, qui ad mare pertinebant, Caesar aut auerterat, aut magnis operibus obstruxerat: atq; ut erant loca montuosa, & ad specus angustiae uallium, has sublicis in terram dimissis, præsepserat, terramq; aggrefferat, ut aquā continerent. Itaq; illi necessario loca sequi demissa, ac palustria, & puteos fodere cogebantur, atq; hunc laborem ad quotidiana opera addebant, qui tamē fontes à quibusdam præsidijs aberant longius, & celeriter æstibus exarescebant. At Caesaris exercitus optima ualetudine, summaq; aque copia utebatur, tum commeatus omni genere præter frumentum abundabat, quibus quotidie melius succedere tempus, maioremq; spem maturitate frumento-rū proponi uidebant. In nouo genere belli nouæ ab utrisque bellandi rationes reperiebantur. Illi, cum animaduertissent ex ignibus nocte cohortes nostras ad munitiones excubare, silentio aggreffi, uniuersas in multitudinē sagittas conijciebāt, et se confestim ad suos recipiebāt, quibus

quibus rebus nostri usu docti hæc reperiebant remedia,
 ut alio loco ignes facerent. * Interim certior factus
 P. Sylla. P. Sylla, quem discedens castris præfecerat Cæsar, auxi-
 lio cohorti uenit cum legionibus duabus, cuius aduentu
 facile sunt repulsi Pompeiani: neque uero conspectū, aut
 impetum nostrorum tulerunt, primisq; deiectis, reliqui
 se uerterunt, & loco cesserunt, sed insequentes nostros,
 ne longius prosequerentur, Sylla reuocauit. At plerique
 existimant, si acrius insequi uoluisset, bellum eo die potius
 se finire, cuius consilium reprehendendum non uidetur.
 Aliæ enim sunt legati partes, atque imperatoris: alter o-
 mnia agere ad præscriptum, alter libere ad summam rem
 consulere debet. Sylla à Cæsare castris relictus, liberatis
 suis, hoc fuit contentus, neq; prælio decertare uoluit: que
 res tamen fortasse aliquem reciperet casum, ne imperato-
 rias sibi parteis sumpsisse uideretur. Pompeianis magna
 res ad receptū difficultatē afferebat, nam ex iniquo pro-
 gressi loco, in summo constiterant, si per decliue sese re-
 ciperent, nostros ex superiore insequentes loco uereban-
 tur, neq; multum ad solis occasum tēporis supererat. Spe-
 enim conficiendi negocij propè in noctem rem deduce-
 rant. Ita necessario, atque ex tempore capto consilio, Pō-
 peius tumultum quendam occupauit, qui tantum aberat à
 nostro castello, ut telum tormentum ue missum adigi nō
 posset: hoc consedit loco, atque eum communij, omnesq;
 ibi copias continuit. Eodem tempore duobus præterea lo-
 cis pugnatum est: Nam plura castella Pompeius pariter
 distinendæ manus causa tentauerat, ne ex proximis præsi-
 dijs succurri posset. Vno loco Volcatius Tullius impetum
 legionis

Volcatius Tul-
 lius.

legionis

legionis sustinuit cum cohortibus tribus, atq; eā loco depulit. Altero Germani munitiones nostras egressi cōpluribus interfectis, sese ad suos incolumes receperunt. Ita uno die sex prælijs factis, tribus ad Darrhachium, tribus ad munitiones, cum horum omnium ratio haberetur, ad duorum millium numero ex Pompeianis cecidisse reperiebamus, euocatosq; Centuriones complures. In eo fuit numero Valerius Flaccus L. filius, eius qui prætor Asiā obtinuerat, signaq; sunt sex militaria relata. Nostrī non amplius xx. omnibus sunt prælijs desiderati, sed in castello nemo fuit omnino militū, quin uulneraretur: quatuorq; ex una cohorte Centuriones oculos amiserunt. Et cum laboris sui, periculūq; testimonium afferre uellent, millia Sagittarum circiter triginta, in castellū coniecta. Casari renuntiauerunt, scutoq; ad eum relato Sæuæ cēturionis, inuenta sunt in eo foramina cccxxx. quem Casar, ut erat de se meritis, & de Rep. donauit millibus ducentis æris, atq; ab octauis ordinibus ad primipilū se traducere pronuntiauit. Eius enim opera castellum conseruatum esse magna ex parte constabat: cohortemq; postea duplici stipendio, frumento ue, & speciaris, militaribusq; donis amplissime donauit. Pompeius noctu magnis additis munitionibus, reliquis diebus turres extruxit, & in altitudinem pedum xv. effectis operibus uincis cam paratem castrorum obtexit, & quinque intermissis diebus, alteram noctem subnubilam nactus, extructis omnibus castrorum portis, & ad impediendum obiectis, tertia inita uigilia, silentio exercitum eduxit, & se in antiquas munitiones recepit.

Aetolia, Acarnania, Amphilochis,

z

per

Scutum Sæuæ
centurionis.

Aetolia,
Acarnania,
Amphilochis,

per Cassium Longinum, & Cassium Sabinum, ut demon-
Achaia. strauimus, receptis, tentandam sibi Achaiam, ac paulo lon-
 gius progrediendum existimabat Caesar: itaque eo Fusium
 Calenum misit, & Q. Sabinum, & Cassium cum cohore

Isthmus. tibus adiungit, quorum cognito aduentu, Rutilius Lupus,
 qui Achaiam missus à Pompeio obtinebat, Isthmum pre-
 munire instituit, ut Achaia Fusium prohiberet. Calenus

Delphi. Delphos, Thebas, & Orchomenum de uoluntate ipsarum
Thebz. ciuitatum recepit, nonnullas urbes per uim expugnauit, reli-
Orchomenus. quas ciuitates circummissis legationibus amicitia Caesaris co-
 ciliare studebat. In his rebus ferè erat Fusius occupatus.

Omnibus deinceps diebus Caesar exercitum in aciem
 æquum in locum produxit, si Pompeius praelio decernere
 uellet, ut penè castris Pompeij legiones subijceret: tantumque
 à uallo eius prima acies aberat, uti ne in eam telo tormen-
 to ue adigi posset. Pompeius autem, ut famam, & opinio-
 nem hominum teneret, sic pro castris exercitum constitu-
 bat, ut tertia acies uallum cõtingeret, omnisque eius instru-
 ctus exercitus telis ex uallo abiectis protegi posset. Hæc
 cum in Achaia, atque apud Dyrrhachium gereretur, Scipio-
 nemque in Macedoniam uenisse constaret, non oblitus pri-
 stini instituti Caesar, mittit ad eum Clodium suum, atque
 illius familiarem, quem ab illo traditum initio, & commo-
 datum in suorum necessariorum numero habere institu-
 rat. Huic dat literas, mandataque ad eum, quorum hæc erat
 summa: sese omnia de pace expertum, nihil adhuc arbitra-
 ri uitio factum eorum, quos esse autores eius rei uoluisset,
 quod sua mandata perferre non opportuno tempore ad
 Pompeium uererentur. Scipionem ea autoritate esse, ut
 non

Clodius à Cæ-
 sare ad Scipionem
 pro pace missus.

non solum liberè, quæ probasset, exponere, sed etiam ex magna parte compellere, atque errantem regere posset. Præesse autem suo nomine exercitui, ut præter autoritatem vires quoque ad coercendum haberet: quod si fecisset, quietem Italiae, pacem Prouinciarum, salutem imperio, uni omnes acceptam relatueros. Hæc ad eum mandata Clodius refert, ac primis diebus, ut uidebatur, libenter auditus, reliquis ad colloquium non admittitur. Castigato Scipione à Fauonio, ut postea confecto bello reperiēbamus, infestisq; re, sese ad Cæsarem recepit. Cæsar quò facilius equitatum Pompeianum ad Dyrrhachium contineret, & pabulatione prohiberet, aditus duo, quos esse angustos demonstrauimus, magnis operibus præmuniuit, castellaq; his locis posuit. Pompeius, ubi nihil proficere equitatum cognouit, paucis intermissis diebus, rursum eum nauibus ad se intra munitiones recepit. Erat summa inopia pabuli, adeo, ut folijs ex arboribus structis, & teneris arundinum radicibus contusis equos alerent: frumenta enim, quæ fuerant intra munitiones sata, consumpserant, &angebantur Corcyra, atque Acarnania, longo interiecto nauigationis spatio, pabulum supportare: quoq; erat eius rei minor copia, hordeo adaugere, atque his rationibus equitatum tolerare. Sed postquam non modo hordeum, pabulumq; omnibus in locis, herbæq; defectæ, sed etiam fructus ex arboribus deficiebant, corruptis equis macie, conandum sibi aliquid Pompeius de eruptione existimauit. Erant apud Cæsarem ex equitum numero Allobroges duo fratres, Roscillus, & Aegus Adbucilli filij, qui principatū in ciuitate multis annis abtinuerāt, sine

Pabuli equorum
inopia.

Roscillus & Aegus
Allobroges
ad Pompeiū trā
seunt.

gulari uirtute homines, quorū opera Cæsar omnibus gallicis bellis optima, fortissimāq; erat usus. His domi ob eas causas amplissimos magistratus mandauerat, atq; eos extra ordinem in Senatum legendos curauerat, agrosq; in Gallia ex hostibus captos, præmiāq; rei pecularia magna tribuerat, locupletesq; ex egentibus effecerat. Hi propter uirtutē non solum apud Cæsarē in honore erant, sed etiam apud exercitum cari habebantur: sed freti amicitia Cæsaris, & stulta, ac barbara arrogātia elati despiciēbāt suos, stipendiumq; equitum fraudabant, & prædam omnē denum auerterbant: quibus illi rebus permoti uniuersi Cæsarem adierunt, palamq; de eorum iniurijs sunt questī, & ad cætera addiderūt, falsum ab his equitum numerum de ferri, quorum stipendium auerterent. Cæsar neq; tempus illud animaduersionis esse existimās, & multa uirtuti eorum concedens, rem distulit totam, illos secretō castigauit, quod quæstui equites haberent, monuitq; equites, ut ex sua amicitia omnia expectarent, & ex præteritis suis officijs reliqua sperarent: magnam tamen hæc res illis offensionem, & contemptionem ad omneis attulit. Idq; inesse, cum ex aliorum obiectionibus, tum etiam ex domestico iudicio, atq; animi conscientia intelligebant: quo pudore adducti, & fortasse se non liberari, sed in aliud tempus reservari arbitrati, discedere à nostris, & nouam tentare fortunam, nouasq; experiri amicitias constituerūt: & cum paucis collocuti cliētibus suis, quibus tantum facinus committere audebant, primum conati sunt præfectū equitum C. Volusenum interficere, ut postea bello cōfecto cognitum est, ut cum munere aliquo perfugisse ad Pompeiū

viderentur. Postquam id difficilius uisum est, neq; facultas perficiendi dabatur, quammaximas potuerunt pecunias mutuati, perinde ac suis satisfacere, & fraudata restituere uellent, multis coemptis equis, ad Pompeium transferunt cum ijs, quos sui consilij paticipes habebat. Quos Pompeius, quod erat honesto loco nati, & instructi liberaliter, magnoq; comitatu, & multis iumentis uenerant, uiriq; fortes habebantur, & in honore apud Cæsarem fuerant, quodq; nouum, & præter consuetudinẽ acciderat, per omnia sua præsidia circūduxit, atq; ostentauit. Nam ante id tẽpus nemo aut miles, aut eques à Cæsare ad Pompeium transferat, cum penè quotidie à Pompeo ad Cæsarem perfugerent. Vulgo uero uniuersi in Epeiro, atque Aetolia conscripti milites, earumq; regionum omnium, quæ à Cæsare tenebantur. Sed hi cognitis omnibus rebus, seu quid in munitionibus perfectum non erat, seu quid à peritioribus rei militaris desiderari uidebatur, tẽporibusq; rerum, & spatijs locorum, & custodiarum uera diligentia animaduersa, prout cuiusq; eorum, qui negocijs præerant aut natura, aut studiũ ferebat, hæc ad Pompeiũ omnia detulerunt. Quibus ille cognitis, eruptionisq; iam ante capto consilio, ut demonstratum est, tegmẽta galeis milites ex uiminibus facere, atque aggerem cõportare iubet. His paratis rebus, magnum numerũ leuis armaturæ, & sagittariorum, aggeremq; omnem noctu in scaphas, & naues actuarias imponit, & de media nocte cohortes sexaginta ex maximis castris, præsidijsq; deductas, ad eam partem munitionum ducit, quæ pertinebant ad mare, longissimeq; à maximis castris Cæsaris aberant. Eodẽ

~ 3 naues,

Lentulus Mar-
cellinus.

Fulvius Posthu-
mius.

naues, quas demōstrauimus, agere, & leuis armaturæ mi-
litibus completas, quasq; ad Dyrrachium naues longas
habebat, mittit: & quid à quoq; fieri uelit, precipit. Ad
eas munitiones Cæsar Lētulum Marcellinum quæstorem
cum legione nona positum habebat: huic quod ualeat
ne minus commoda utebatur, Fulvium Posthumium adu-
torem summiserat. Erat eo loco fossa pedum x v. & ual-
lus contra hostem in altitudinem pedum x. tantundemq;
eius ualli agger in latitudinem patebat: ab eo intermisso
spatio pedum sexcētorum, alter conuersus in contrariam
partem erat uallis, humiliore paulò munitione. Hoc enim
superioribus diebus timens Cæsar, ne nauibus nostri cir-
cumuenirentur, duplicem eo loco fecerat uallū, ut, si ma-
cipiti prælio dimicaretur, posset resisti, sed operum ma-
gnitudo, & continens omnium dierum labor, quod nullū
passuum in circuitu x viii. munitiones erat complexus,
perficiendi spatium non dabat. Itaque contra mare trans-
uersum uallum, qui has duas munitiones contingeret,
nondum perfecerat: quæ res nota erat Pompeio, delatā
per Allobroges perfugas, magnumq; nostris attulit in-
commodum. Nam, ut ad mare nostræ cohortes nonæ le-
gionis excubuerant, accessere subito prima luce Pōpeiū
exercitus, nouusq; eorum aduentus extitit, simulq; na-
uibus circumuecti milites in interiorem uallum tela iace-
bant, fossæq; aggere complebantur, & legionarij, inter-
rioris munitionis defensores scalis admotis, tormentisq;
cuiusque generis, telisq; terrebant, magnaq; multitudo sa-
gittariorum ab utraq; parte circumfundeatur. Multum
autem ab ictu lapidum, quod unum nostris erat telum,

uiminea tegumenta galeis imposita defendebant. Itaque cum omnibus rebus nostri premerentur, atque egre resisterent, animaduersum est uitium munitionis, quod supra demonstratum est, atque inter duos uallos, quæ perfectum opus non erat, per mare nauibus expositis, in aduersos nostros, impetum fecerunt, atque ex utraque munitione deiectos, terga uertere coegerunt. Hoc tumultu nuntiato, Marcellinus cohortes subsidio nostris laboratibus summittit, quæ ex castris fugientes conspicatæ, neque illos suo aduentu confirmare potuerunt, neque ipsæ hostium impetum tulerunt. Itaque quodcumque addebatur subsidio, id corruptum timore fugientium, terrorem, et periculum augebat. Hominum enim multitudine receptus impediabatur. In eo prælio, cum graui uulnere esset affectus aquilifer, et uiribus deficeret, conspicatus equites nostros, Hæc ego inquit, et uiuus multos per annos magna diligentia defendi, et nunc moriens eadem fide Cæsari restituo: nolite obsecro committere, quod ante in exercitu Cæsaris non accidit, ut rei militaris dedecus admittatur, incolumemque ad eum referte. Hoc casu aquila conseruatur, omnibus primæ cohortis Cæturionibus interfectis, præter principem priorem: iamque Põpeiani magna cæde nostrorum, castris Marcellini appropinquabāt, non mediocri terrore illato reliquis cohortibus: et M. Antonius, qui proximū locū tenebat præsidiorū, ea re nuntiata, cum cohortibus XII. descendens ex loco superiore cernebatur, cuius aduentus Põpeianos compressit, nostrosque firmavit, ut se ex maximo timore colligerent. Neque multo post Cæsar significatione per castella fano facta, ut erat superioris temporis cō-

suetudo, deductis quibusdam cohortibus ex praesidijs, eodem uenit. Qui cognito detrimento, cum animaduertisset Pompeium extra munitiones egressum, castra secundum mare, ut libere populari posset, nec minus aditum nauibus habere, commutata ratione belli, quoniam propositum non tenuerat, iuxta Pompeium munire iussit: qua perfecta munitione, animaduersum est à speculatoribus Caesaris cohortes quasdam, quod in star legionis uideretur, esse post syluam, & in uetera castra duci. Castrorum hic situs erat. Superioribus diebus, cum se nona legio Caesaris obieisset Pompeianis copijs, atque opera, ut demonstrauimus, circum muniret, castra eo loco posuit. Hæc syluam quandam contingebant, neque longius à mari passibus ccccc. aberat: post mutato consilio quibusdam de causis, Caesar paulò ultra eum locum castra transtulit, paucisque intermissis diebus hæc eadem Pompeius occupauerat: & quod eo loco plures erat legiones habiturus, relicto interiore uallo, maiorem adiecerant munitionem. Ita minora castra inclusa maioribus, castelli, atque arcis locum obtinebant. Item ab angulo castrorum sinistro munitionem ad flumen perduxerat, circiter passus ccccc. quò liberius, ac sine periculo milites aquarentur. Sed is quoque mutato consilio, quibusdam de causis, quas commemorari necesse non est, eo loco excesserat: ita complures dies manserant castra, munitiones quidem integræ omnes erant, eo signo legionis illato, speculatores Caesari renuntiarunt, hoc idem usum ex superioribus quibusdā castellis confirmauerant. Is locus aberat à nouis Pompeij castris circiter passus D. Hæc legione sperans Caesar se opprimere posse, & cupiens eius detrimenti

detri

detrimētum sarcire, reliquit in opere cohortes duas, quæ
speciem munitionis preberent: ipse diuerso itinere, quam
potuit occultissime, reliquas cohortes numero XXXIII.
in quibus erat legio nona, multis amissis Centurionibus,
diminutoq; militum numero, ad legionē Pōpeij, castraq;
minora duplici acie duxit, neq; cum prima opinio sefellit.
Nam, & peruenit prius, quam Pompeius sentire posset,
& tametsi erāt munitiones castrorum magnæ, tamē sini-
stro cornu, ubi erat ipse, celeriter aggressus pompeianos,
ex uallo deturbauit. Erat obiectus portis Eritius, hic pau-
lisser est pugnatum, cū irrumperē nostri conarentur, illi
castra defenderent, fortissime T. Pulcione, cuius opera
proditū exercitum C. Antonij demonstrauimus, eo loco
propugnante. Sed tamen nostri uirtute uicerūt, excisoq;
Eritio, primo in maiora castra, post etiā in castellū, quod
erat inclusum maioribus castris irruerunt, & quod eō
pulsā legio sese receperat, nōnullos sibi repugnātes inter-
fecerunt. Sed fortuna, quæ plurimū potest, cū in reliquis
rebus, tum præcipue in bello, paruis momētis magnas re-
rum commutationes efficit, ut tum accidit. Munitionem,
quam pertingere à castris ad flumen supra demonstraui-
mus, dextri Cæsaris cornu cohortes ignorantia loci sunt
secutæ, cū portam quærerēt castrorū, quod eā munitionē
esse arbitrarentur: quod cū esset animaduersum coniunctā
esse flumini, protinus his munitionibus, defendente nullo,
transcenderunt, omnisq; noster equitatus eas cohortes est
secutus. Interim Pompeius hac longa satis interiecta mo-
ra, & re nūtiata, V. legionē ab opere deductam subsidio
suis duxit, eodemq; tempore equitatus eius nostri equi-
tibus

T. Pulcio

Cæſarianorum
fuga.

tibus appropinquabat, & acies in ſtructa à noſtris, qui caſtra occupauerant, cernebat: omniaq; ſunt ſubito mutata. Pompeiana enim legio celeri ſpe ſubſidij confirmata, ab decumana porta reſiſtere conatur, atq; ultro in noſtros impetū faciebat, equitatus Cæſaris, quod anguſto itinere per aggeres aſcendebat, receptui ſuo timens, initū fuga faciebat. Dextrum cornu, quod erat à ſiniſtro ſeculaſum terrore equitum animaduерſo, ne intra munitionē opprimeretur, ex parte, ex qua proruebat, ſeſe recipiebat, ceteri q; ex ijs, ne in anguſtias inciderent, x. pedum munitionis ſeſe in foſſas præcipitant, primisq; oppreſſis, reliqui per horū corpora ſalutem ſibi, atq; exitum pariebāt. Sinistro cornu milites, cū ex uallo Pompeium aſceſſe, & ſuos fugere cernerēt, ueriti, ne anguſtijs intercluderentur, cū extra, & intus hoſtem haberent, eodem, quo uenerāt, receptui cōſulebant, omniaq; erāt tumultus, timoris, fuga plena: adeo, ut cum Cæſar ſigna fugientium manu prehenderet, & conſiſtere iubcret, alij diuiſis equis eidem curſum conficerent, alij ex metu etiam ſigna dimitterēt, neq; quisquam omnino conſiſteret. His tantis malis hæc ſubſidia ſuccurrebant, quò minus omnis deleretur exercitus, quòd Pompeius inſidias timens, credo, quòd hæc præter ſpem acciderant eius qui paulo ante ex caſtris fugientes ſuos conſpexerat, munitionibus appropinquare aliquandiu non audebat, equitesq; eius anguſtijs, portisq; Cæſaris militibus occupatis, ad inſequendum tardabantur. Ita parue res magnum in utranq; partem momētum habuerunt. Munitiones enim à caſtris ad flumen perductæ, expugnatis iam caſtris Pōpeij, propriam & expediam

tam Caesaris uictoriam interpellauerunt: eadem res cele-
ritate insequentium tardata, nostris salutem attulit. Duo-
bus his unius diei praelijs Caesar desiderauit milites non-
gentos sexaginta, & notos *equites Ro. Felginatem, Tu-
ticanum, Gallum Senatoris filium, C. Felginatem, Placen-
tia, Agrauium, Puteolis, M. Sacratuiriū, Capua, Tribu-
nos mil. L. & Centuriones xxx. Sed horum omnium pars
magna in fessis, munitiōibusq; & fluminis ripis op-
pressa suorum terrore, ac fuga sine ullo uulnere interijt:
signaq; sunt militaria xxxii. amissa. Pompeius eo prae-
lio imperator est appellatus. Hoc nomen obtinuit, atque
ita se postea salutari passus est. Sed neque in literis, quas
scribere est solitus, neque in fascibus insignia laurae pro-
tulit. At Labienus, cum ab eo impetrauisset, ut sibi ca-
ptiuos tradi iuberet, omnesq; deductos ostentationis, ut
uidebatur, causa, quo maior perfugis fides haberetur,
commilitones appellans, & magna uerborum contume-
lia interrogans, solerent ne ueterani milites fugere, in
omniū conspectu interficit. His rebus tantum fiducia, ac
spiritus Pompeianis accessit, ut non de ratione belli cogi-
tarent, sed uicisse iam sibi uiderentur. Non illi paucitatem
nostrorum militum, non iniquitatem loci, atq; angustias
praeoccupatis castris, & ancipitē terrorem intra, extraq;
munitiones, nō abscissum in duas partes exercitum, cum
alter alteri auxiliū ferre nō posset, causam fuisse cogita-
bant: nō ad haec addebant, nō ex concursu acri facto, non
prelio dimicatum, sibiq; ipsos multitudine, atq; angustijs
maius attulisse detrimentum, quā ab hoste accepissent,
non denique communes belli casus recordabantur, quo
rum

* alij, Equites
Ro. cccc. & Tu-
ticanū Gallū se-
natoris filiū, &
à Placentia. c. &
à Puteolis. c. &
à Capua. x. fa-
cratos uiros, &
decē Trib. mili-
tiū, & Centurio-
nes, xxxij.

rum quàm paruula sepe causæ, uel falsæ suspitionis, uel
terroris repentini, uel obiectæ religionis magna detrimen-
ta intulissent, quoties uel culpa Ducis, uel tribuni uitio in
exercitu esset offensum. Sed perinde, ac si uirtute uic-
sent, neq; ulla commutatio rerum posset accidere per ora-
ben terrarū, fama, ac literis uictoria eius diei concelebra-
bant. Cæsar à superioribus consilijs depulsus, omnem sibi
commutandā belli rationem existimauit. Itaq; uno tempo-
re, præsidijs omnibus deductis, & oppugnatione dimissa,
coactosq; in unum locū exercitū, cōcionem apud milites
habuit, hortatusq; est, Ne ea, quæ accidissent, grauius
ferrent, ne uel his rebus terrerentur, multisq; secidis præ-
lijs unum aduersum, & id mediocre opponerent: habendam
Fortunæ gratiam, quod Italiam sine aliquo uulnere
cepissent: quod duas Hispanias bellicosissimorū hominū
peritissimis, atque exercitatisimis Ducibus pacauissent:
quod finitimas, frumentariasq; Prouincias in potestatem
redegerint: deniq; recordari debere, quā facilitate inter
medias hostiū classes, oppletis non solū portubus, sed etiā
litoribus, omnes incolumes essent transportati: si nō omnia
cederent secunda, Fortunam esse industria subleuandam:
quod esset acceptū detrimenti, cuius potius, quàm suæ
culpæ debere tribui. Locum securum ad dimicandum de-
disse, potitū esse se hostium castris, expulisse, ac superasse
pugnantes: sed siue ipsorū perturbatio, siue error ali-
quis, siue etiā fortuna, partem iā præsentemq; uictoriam
interpellerent, dandā omnibus operā, ut acceptū incom-
modū uirtute sarciretur: quod si esset factū, detrimentū in
bonum uerteret, uti ad Gergoniam accidisset: atq; ijs, qui

Cæsar ad suos
uerba,

* al's exerci-
tus potius.

ante dimicare timuissent, ultro se praelio offerrent. Hac habita concione, nonnullos signiferos ignominia notauit, ac loco mouit. Exercitui quidē omni tantus incesit ex incommodo dolor, tantumq; studium infamiae sarcidae, ut nemo aut Tribuni, aut Centuriones imperium desyderaret, & sibi quisq; etiam poenae loco grauiores imponeret labores, simulq; omnes arderet cupiditate pugnandi. Cum superioris etiam ordinis nonnulli oratione permoti manendum eo loco, & rem praelio committendam existimaret. Contra ea Caesar, neq; satis militibus perterritis confidebat, spatiumq; interponendum ad recrandos animos putabat, relictisq; munitionibus magnopere rei frumentariae timebat. Itaq; nulla interposita mora sauciorum modo, & agrorum habita ratione, impedimenta omnia silentio prima nocte ex castris Apolloniam praemisit, ac conuiescere ante iter cōfectum uetuit, his una legio missa praesidio est. His explicitis rebus, duas in castris legiones retinuit, reliquas de quarta uigilia compluribus portis eductas, eodem itinere praemisit, paruoq; spatio intermisso, ut, & militare institutū seruaretur, & ne citissima eius profectio cognosceretur conclamari iussit, statimq; egressus, & nouissimū agmen consecutus, celeriter è conspectu castrorum discessit. Neq; uero Pōpeius, cognito consilio eius, morā ullā ad insequendū intulit, sed eadem spectans, si itinere impeditos, & perterritos deprehendere posset, exercitū è castris eduxit, equitatumq; praemisit ad nouissimū agmen demorandū, neq; consequi potuit, quod multū expedito itinere antecefferat Caesar. Sed cū uentum esset ad flumen Genusum, quod ripis erat impeditis, consecutus equitatus nouissimos

Genusum fl.

nouissimos

nouissimos praelio detinebat. Huic suos Caesar equites
 opposuit, expeditosq; antesignanos admiscuit cccc.
 qui tantum proficere, ut equestri praelio commisso pelle-
 rent omnes, compluresq; interficerent, ipsiq; incolumes
 se ad agmen reciperent. Confecto iusto itinere eius diei
 quod proposuerat Caesar, traductoq; exercitu flumē Ge-
 nusum, ueteribus suis in castris contra Asparagū conse-
 dit, militesq; omnes intra uallum castrorū cōtinuit, equi-
 tatumq; per causam pabulandi emissum, confestim deci-
 mana porta in castra se recipere iussit. Simili ratione Po-
 mpius confecto eiusdem diei itinere, in suis ueteribus ca-
 stris ad Asparagum cōsedit: eiusq; milites, quod ab ope-
 re integris munitionibus uacabāt, alij lignandi, pabulan-
 diq; causa longius progrediebantur, alij quod subito con-
 siliū, profectionis cōperāt, magna parte impedimentorū,
 & sarcinarū relictā, ad hēc repetēda inuitati propinqua-
 tate superiorum castrorū, depositis in contubernio armis
 uallū relinquebāt: quibus ad sequendū impeditis, Caesar,
 quod fore prouiderat, meridiano ferē tēpore signo profe-
 ctionis dato exercitū educit, duplicatoq; eius diei itinere,
 viii. millibus passuum ex eo loco procedit: quod facere
 Pompeius discessu militū non potuit. Postero die Caesar,
 similiter prēmisis prima nocte impeditis, de quarta
 uigilia ipse egreditur, ut si qua imposita esset dimicandi
 necessitas, subitum casum expedito exercitu subiret. Hoc
 idem reliquis fecit diebus: quibus rebus perfectum est, ut
 altissimis fluminibus, atq; impeditissimis itineribus nullum
 acciperet incommodum. Pompeius enim primi diei mora
 illata, & reliquorum dierum frustra labore suscepto, cum

cum se magnis itineribus extenderet, & progressos consequi cuperet, quarta die finem sequendi fecit, atq; aliud sibi consilium capiendum existimavit. Cæsari ad saucios deponendos, stipendium exercitui dandum socios confirmandos, præsidium urbibus relinquendum, necesse erat adire Apolloniam. Sed his rebus tantum tēporis tribuit, quantū erat properāti necesse, timēsq; Domitio, ne adventu Pompeij præoccuparetur, ad eum omni celeritate, & studio incitatus ferebatur. Totius autem rei consilium his rationibus explicabat, ut si Pompeius eodem cōtenderet, abductū illū a mari, atq; ab ijs copijs, quas Dyrrhachij cōparauerat, frumento, ac commeatu abstractū, pari cōditione belli secū decertare cogeret. Si in Italiā transferret, coniuncto exercitu cum Domitio, per Illyricū Italiæ subsidio profisceretur. Sin Apolloniam, Oricumq; oppugnare, & se omni maritima ora excludere conaretur, obfesso tamen Scipione, necessario illū suis auxilium ferre cogeret. Itaq; præmissis nuntijs ad Cn. Domitium Cæsar scripsit, & quid fieri uellet ostendit, præsidioq; Apolloniæ cohortibus quatuor, Lysi una, tribus Orici relictis, quicq; erāt ex uulneribus ægri depositis, per Epeirū, atq; Acarnaniam iter facere cœpit. Pōpeius quoq; de Cæsaris cōsilio coniectura iudicans, ad Scipionē properandū sibi existimabat, si Cæsar iter illò haberet, ut subsidium Scipioni ferret. Si ab ora maritima, Corcyraq; discedere nollet, quòd legiones, equitatumq; ex Italia expectaret, ipse ut omnibus copijs Domitium aggrediretur. His de causis uterq; eorū celeritati studebat, ut suis esset auxilio, & ad opprimendos aduersarios, ne occasio tēporis deesset. Sed
Cæsarena

Candauiā.

Cæsarem Apollonia à directo itinere auerterat. Pōpetus per Candauiam iter in Macedoniam expeditum habebat. Acceſſit etiam improuiſo aliud incommodum: quod Domitius, qui dies complures caſtris Scipionis caſtra colata habuiſſet, rei frumentariæ cauſa ab eo diſceſſerat, &

Heracleā.

Heracleam Senticam, quæ eſt ſubiecta Candauiæ iter ſecerat, ut ipſa fortuna illum obijcere Pompeio uideretur. Hæc ad id tempus Cæſar ignorabat. Simul à Pompeio literis per omnes Prouincias, ciuitatesq; dimiſſis, prælio ad Dyrrhachium factō, latius, inſtātiusq; multo, quàm res erat geſta, fama percrebuerat, pulſum fugere Cæsarem penè omnibus copijs amiſſis. Hæc itinera inſeſta reddiderant, hæc ciuitates nonnullas ab eius amicitia auerterant: quibus accidit rebus, ut pluribus dimiſſis itineribus, à

Cæsare ad Domitium, & ab Domitio ad Cæsarem mularatione iter conſicere poſſent. Sed Allobroges, Reſcelli, atq; Aegi familiares, quos perſugiſſe ad Pompeium demonſtrauiſus, conſpicati in itinere exploratores Domitij, ſeu priſtina ſua conſuetudine, quod unà in Gallia bella geſſerant, ſeu gloria elati, cuncta, ut erant acta, expoſuerunt, & Cæsaris proſeſſionem, & aduentum Pompeij docuerunt: à quibus Domitius certior factus, aut

Eginium.

iiii. horarum ſpatio antecedens, hoſtium beneficio periculum uitauit, & ad Eginium (quod eſt obiectum, oppoſitumq; Theſſaliæ) Cæsari uenienti occurrit. Coniuncto exercitu Cæſar Gomphos peruenit, quod eſt oppidū priſmum Theſſaliæ uenientibus ab Epeiro, quæ gens paucis ante diebus ultro ad Cæsarem legatos miſerat, ut ſuis omnibus facultatibus uteretur, præſidiumq; ab eo militum

Gomphi.

petierat.

petierat. Sed eò fama iam præcurrerat, quam supra docuimus, de prælio Dyrrhacchino, quod multis auxerat partibus. Itaq; Androsthenes prætor Thessaliæ, cum se victoriæ Pompeij comitem esse mallet, quàm socium Cæsaris in rebus aduersis, omnem ex agris multitudinem servorum, ac liberorum in oppidum cogit, portasq; præcludit, & ad Scipionem, Pompeiumq; nuntios mittit, ut sibi subsidio ueniant, se confidere munitionibus oppidi, si celeriter succurratur, longinquam oppugnationem sustinere non posse. Scipio discessu exercitiū à Dyrrhachio cognito, Larissam legiones adduxerat, Pompeius nondum Thessaliæ appropinquabat. Cæsar castris munitis, scalas, musculosq; ad repentinam oppugnationem fieri, & crates parari iussit: quibus rebus effectis, cohortatus milites docuit, quantum usum haberet ad subleuandam omnium rerum inopiam, potiri oppido pleno, atque opulento. Simul reliquis ciuitatibus urbis huius exemplo inferre terrorem, & id fieri celeriter, prius, quam auxilia concurrerent. Itaq; usus singulari militum studio, eodem quo uenerat die, post horam nonam oppidum altissimis moenibus oppugnare aggressus, ante solis occasum expugnauit, & ad diripiendum militibus concessit, statimq; ab oppido castra mouit, & Metropolim uenit, sic, ut nuntios expugnati oppidi, famamq; antecederet. Metropolitæ eodē primum usi consilio, iisdem permoti rumoribus, portas clausuerunt, murosq; armatis compleuerunt: sed postea casu ciuitatis comprehensis ex captiuis cognito, quos Cæsar ad murū producendos curauerat, portas aperuerunt, quibus diligentissime conseruatis, collata fortuna

Androsthenes.

Larissa,

Gomphos expugnat Cæsar.

Metropolis.

Metropolitum cum casu Gomphenſum, nulla Theſſaliae fuit ciuitas præter Lariſeos, qui magnis exercitiis Scipionis tenebantur, quin Caſari pareret, atq; imperata faceret. Ille ſegetis idoneum locum in agris naſtus, quæ propè iam matura erat, ibi aduentum expectare Pompeij, eoq; omnem rationem belli conferre conſtituit.

Pompeij & Scipionis exercitus iunguntur.

Pompeius paucis poſt diebus in Theſſaliam peruenit, concionatusq; apud cunctum exercitum ſuis agit gratias. Scipionis milites cohortatur, ut parta iam uictoria, prædæ, ac præmiorum uelint eſſe participes, receptisq; omnibus in una caſtra legionibus, ſuum cum Scipione honorem partitur, claſſicumq; apud eum cani, & alterum illi iubet prætorium tendi. Auſtus copijs Pompeij, duobusq; magnis exercitiis coniunctis, priſtina omnium conſirmatur opinio, & ſpes uictoriæ augetur, adeo, ut quicquid intercederet temporis, id morari reditum in Italiam uideretur: & ſiquando quid Pompeius tardius, aut conſyderatius faceret, unius eſſe negocium dici, ſed illum delectari imperio, & conſulares, prætorioſq; ſeruorum habere numero, dicerent. Iamq; inter ſe palam de præmijs, ac ſacerdotijs contendebant: in annosq; conſulatum deſinebant. Alij domos, bonaq; eorum, qui in caſtris erant Caſaris, petebant: magnaq; inter eos in conſilio fuit controuerſia, oporteret ne L. Hirtij, quod is à Pompeio ad Parthos miſſus eſſet, proximis comitijs prætorijs abſentis rationem haberi: cum eius neceſſarij fidem imploraret Pompeij, ut præſtaret, quod proficiſcenti promiſſiſſet, ne per eius autoritatem deceptus uideretur. Reliqui in labore pari, ac periculo, ne unus omneis antecederet, reſiſtarent.

Triumphus ante uictoriam.

Triumphus ante uictoriam.

eusarent. Iam de sacerdotio Caesaris, Domitius, Scipio, Spinterq; Lentulus quotidianis contentionibus ad grauissimas uerborum contumelias palam descenderunt. Cum Lentulus ætatis honorem ostentaret: Domitius, urbanam gratiam, dignitatemq; iactaret: Scipio, affinitate Pompeij consideret. Postulauit etiam L. Afranium proditiōis exercitus Accius Rufus apud Pompeium, quod gestum in Hispania diceret: & L. Domitius in consilio dixit, placere sibi bello confecto ternas tabellas dari ad iudicandum ijs, qui ordinis essent senatorij, belloq; unā cū ipsis interfuisent, sententiasq; de singulis ferrent, qui Romæ remanuisent, quiq; inter præsidia Pompeij fuissent, neq; operam in re militari præstitissent. Vnam fore tabellam: qui liberandos omni periculo censerent: Alteram, qui capitis damnarent: Tertiam, qui pecunia multarent, Postremo omnes aut de honoribus suis, aut de præmijs pecuniæ, aut de persequendis inimicis agebant. Nec quibus rationibus superare possent, sed quemadmodum uti uictoria deberent, cogitabant. Re frumentaria præparata, confirmatisq; militibus, & satis longo spatio temporis à Dyrrhachinis prælijs intermisso, quod satis perspectum habere uideretur, tentandum Cæsar existimauit, quidnam Pompeius propositi, aut uoluntatis ad dimicandum haberet. Itaq; ex castris exercitum eduxit, aciemq; instruxit, primum suis locis, pauloq; à castris Pompeij longius, continentibus uero diebus, ut progredereetur à castris suis, collibusq; pompeianis acie subiiceret, quæ res in dies confirmationem eius efficiebat exercitum. Superius tamen institutum in equitibus, quod demonstrauit

mus, seruabat, ut quoniam numero militis partibus esset inferior, adoleſcētes, atq; expeditos ex antesignanis electos milites ad pernicitatem, armis inter equites præliari iuberet, qui quotidiana consuetudine usum quoq; eius generis præliorum perciperent. His erat rebus effectum, ut equites mille apertioribus etiam locis septem millium pompeianorum impetum, cum adesset usus, sustinere auderent, neq; magnopere eorum multitudine terrentur. Namq; etiam per eos dies prælium secundum equestre fecit, atq; unum Allobrogem ex duobus, quos perſuſiſſe ad Pompeium supra docuimus, cum quibusdam interfecit. Pompeius quia castra in colle habebat, ad infimas radices montis aciem instruebat, semper, ut uidebatur, expectans, si iniquis locis Cæsar se subijceret. Cæsar nulla ratione ad pugnam elici posse Pompeium existimans, hac sibi commodissimam belli rationem iudicauit, uti castra ex eo loco moueret, semperq; esset in itineribus: hoc sperans, ut mouendis castris, pluribusq; adeundis locis, commodiore frumentaria re uteretur, simulq; in itinere, ut aliquā occasionem dimicandi nancisceretur, & insolitum ad laborem Pompeij exercitum quotidianis itineribus defatigaret. His constitutis rebus, signo iam profectiois dato, tabernaculisq; detēsis, animaduersum est paulo ante, extra quotidianā consuetudinē longius à uallo esse aciem Pompeij progressam, ut non iniquo loco posse dimicari uideretur. Tunc Cæsar apud suos, cum iā esset agmen in portis, Differēdum est, inquit, iter in præsentia nobis, & de prælio cogitādum, sicut semper depoposcimus: animo sumus ad dimicandum parati, nō facile occasione postea reperiemus

reperimus. Confestimq; expeditas copias educit. Pompeius quoq; ut postea cognitum est, suorum omnium horum statu statuerat praelio decertare. Namq; etiā in cōcilio superioribus diebus dixerat, prius, quā cōcurrerent acies, fore ut exercitus Cæsaris pelleretur. Id cū essent pleriq; admirati. Scio me, inquit, penē incredibilē rem polliceri, sed rationem consilij mei accipite, quō firmiore animo in praelium prodeatis: persuasi equitibus nostris, idq; mihi se facturos confirmauerunt, ut cum propius sit accessum, dextrum Cæsaris cornu ab latere aperto aggredierentur, ut circumuenta ab tergo acie, prius perturbatum exercitū pellerēt, quā à nobis telum in hostem iaceretur. Ita sine periculo legionum, & penē sine uulnere bellum cōficiemus. Id autē difficile non est, cū tantū equitatu ualeamus. Simul denuntiavit, ut essent animo parati in posterū, & quoniam fieret dimicandi potestas, ut sæpe cogitauissent, ne usu, manuq; reliquorum opinionem fallerent. Hunc Labienus excepit, ut cū Cæsaris copias despiceret, Pompeij consilium summis laudibus efferret: Noli, inquit, existimare Pompei, hunc esse exercitum, qui Galliā, Germaniāq; deuicerit: omnibus intersuā praelijs, neq; temere incognitam rem pronūtio, perexigua pars illius exercitus superest, magna pars deperijt, quod accidere tot praelijs fuit necesse: multos autumnī pestilentia in Italia consumpsit, multi domum discesserunt, multi sunt relictī in continētī. An nō audistis ex ijs, qui per causam ualedudinis remāserūt, cohortes esse Brūdisij factas? Hæ copię, quas uidetis ex delectis horū annorū in citeriore Galliā sunt resectæ, & pleræq; sunt ex colonijs transpadanis.

Attamen quod fuit roboris duobus praelijs Dyrrhachinis interijt. Hæc cum dixisset, iurauit se nisi uictorem in castra non reuersurum, reliquosq; ut idem facerent, hortatus est. Hoc laudans Pompeius, idem iurauit: nec uero ex reliquis fuit quisquam, qui iurare dubitaret. Hæc cū facta essent in cōcilio magna spe, & letitia omnium discessum est: ac iam animo uictoriā percipiebant, quòd de re tanta, & à tam perito Imperatore nihil frustra confirmari uidebatur. Cæsar, cū Pompeij castris appropinquasset, ad hūc modum aciem eius instructam animaduertit. Erant in sinistro cornu legiones duæ traditæ à Cæsare initio discessionis, ex S. C. quarum una prima, altera tertia appellabatur. In eo loco ipse erat Pompeius: mediam aciem Scipio cum legionibus Syriacis tenebat. Cilicensis legio cōiuncta, cum cohortibus Hispanis, quas traductas ab Afranio docuimus, in dextro cornu erant collocatæ: has firmissimas se habere Pompeius existimabat. Reliquas inter aciem mediam, cornuaq; interiecerat, numeroq; cohortes cx. expleuerat: Hæc erant millia l v. Euocatorū circiter duo millia, quæ ex beneficiarijs superiorum exercituum, ad eum conuenerant, quæ tota acie disperferat: reliquas cohortes v i i. castris, propinquisq; castellis præsidio disposuerat. Dextrum cornu eius riuus quidam impeditis ripis muniebat, quam ob causam cunctum equitatum, sagittarios, funditoresq; omnes in sinistro cornu obiecerat. Cæsar superius institutū seruans decimam legionē, in dextro cornu, nonam in sinistro collocauerat, tametsi erat Dyrrhachinis praelijs uehemēter attenuatæ, & huic sic adiunxit octauā, ut penē unā ex duabus efficeret, atq; alteram alteri

Pompeij acies

Cæsaris acies.

alteri

alteri præsidio esse iusserat. Cohortes in acie LXXX. constitutas habebat, quæ summa erat M. XXXI. cohortes duas castris præsidio reliquerat. Sinistro cornu Antoniū, dextro P. Syllan, media acie Cn. Domitium præposuerat. Ipse contra Pompeium consistit. Simul his rebus animaduersis, quas demonstrauius, timens, ne à multitudine equitum dextrum cornu circumueneretur, celeriter ex terna acie singulas cohortes detraxit, atq; ex his quartam instituit, equitatuq; opposuit, et quid fieri uellet, ostendit, monuitq; eius diei uictoriam in earum cohortium uirtute cōstare: simul tertiæ aciei, totiq; exercitui imperauit ne iniussu suo concurreret: Sc, cum id fieri uellet, uexillo signū daturum. Exercitum cū militari more ad pugnam cohortaretur, suaq; in eū perpetui temporis officia prædicaret: In primis commemorauit, testibus se militibus uti posse, quanto studio pacem petisset: quæ per Vatinius in colloquijs, quæ per A. Claudiu cū Scipione egisset, quibus modis ad Oricum cum Libone de mittendis legatis cōtendisset, neq; se unquam abuti militum sanguine, neq; Remp. alterutro exercitu priuare uoluisse. Hac habita oratione exposcentibus militibus, et studio pugne ardentibus, tuba signum dedit. Erat Crastinus euocatus in exercitu Cæsaris, qui superiore anno apud eū primum pilum in legione decima duxerat, uir singulari uirtute: hic signo dato, Sequimini me inquit, manipulares mei qui suis, et uestro Imperatori quam constituistis operā date. Vnum hoc prælium superest, quo cōfecto, et ille suā dignitatem, et nos nostram libertatem recuperabimus. Simul respiciens Cæsare, Faciam, inquit hodie imperator,

Crastini fortitudo.

ut aut uiuo mihi, aut mortuo gratias agas. Hæc cū dixisset, primus ex dextro cornu procurrit, atq; eum milites electi circiter cxx. uoluntarie eiusdē centuriæ sunt pro-secuti. Inter duas acies tantum erat relictuū spatij, ut satis esset ad concursum utriusq; exercitus. Sed Pompeius suis prædixerat, ut Cæsaris impetum exciperent, ne uē se loco mouerent, aciemq; eius distrabi pateretur, idq; admonitū C. Triarij fecisse dicebatur, ut primus excursus, uisq; militum infringeretur, aciesq; distēderetur, atq; suis ordinibus dispositi, dispersos adorirentur, leuiusq; casura pila sperabat, in loco retētis militibus, quā si ipsi immixtis telis occurrissent. Simul fore, ut duplicato cursu Cæsaris milites exanimaretur, & lassitudine cōficerentur. Quod nobis quidē nulla ratione factū à Pōpeio uidetur, propterea quod est quædam animi incitatio, atq; alacritas naturaliter innata omnibus, quæ studio pugnae incenditur: hanc nō reprimere, sed augere imperatores debēt: neq; frustra antiquitus institutum est, ut signa undiq; concinerent, clā moreq; uniuerſi tollerēt, quibus rebus, & hostes terreri, & suos incitari existimauerūt. Sed nostri milites dato signo, cū infestis pilis procurrissent, atq; animaduertissent nō concurrī à Pompeianis, usu periti, ac superioribus pugnis exercitati, sua sponte cursum represserūt, & ad mediū ferē spatiū cōstitērunt, ne cōsumptis uiribus appropinquarent: paruoq; intermisso temporis spatio, ac rursus renouato cursu pila miserunt, celeriterq;, ut erat præceptum à Cæsare, gladios strinxerunt. Neque uero Pompeiani huic rei defuerunt: Nam & tela missa exceperunt, & impetum legionum tulerunt, & ordines conserua-

uerunt:

Nonissimū inter Cæsarem & Pompeium prælium.

uerunt: pilisq; missis, ad gladios redierunt. Eodem tempore equites à sinistro Pompeij cornu, ut erat imperatum, uniuersi procurrerunt, omnisq; multitudo sagittariorum se profudit, quorum impetum noster equitatus non tulit, sed paulum loco motus cessit, equitesq; Pompeiani hoc acrius instare, & se turmatim explicare, aciemq; nostram à latere aperto circuire cœperūt. Quod ubi Cæsar animaduertit, quartæ aciei, quam instituerat, ex cohortium numero, signum dedit. Illi celeriter procurrunt, infestisq; signis tanta ui in Pōpeij equites impetum fecerunt, ut eorum nemo consisteret, omnesq; conuersi non solum loco excederent, sed protinus incitati fuga montes altissimos peterent: quibus summotis, omnes sagittarij, funditoresq; destituti, inermes, sine præsidio interfecti sunt. Eodem impetu cohortes sinistrum cornu, pugnantibus etiam tum, ac resistentibus in acie Pompeianis, circumierunt: eosq; à tergo sunt adorti. Eodem tempore tertiam aciem Cæsar, quæ quæta fuerat, & se ad id tempus loco tenuerat, procurrere iussit. Ita cum recentes, atque integri defessis successissent, alij autē à tergo adorirentur, sustinere Pompeiani non potuerunt, atq; uniuersi terga uerterūt. Neque uero Cæsarem fefellit, quin ab his cohortibus, quæ cōtra equitatum in quarta acie collocatæ essent, initium uictoriæ oriretur, ut ipse in cohortandis militibus pronuntiauerat. Ab his enim primū equitatus est pulsus: ab iisdē facta cedes sagittariorum, atque funditorum: ab iisdem acies Pompeiana à sinisira parte erat circumuenta, atque initium fugæ factum. Sed Pompeius, ut equitatum suum pulsū uidit, atque eam partem, cui maxime confidebat,

Equitum Pompeij fuga, & sagittariorum, funditorūq; cædes.

Pompeij fuga.

perterritā animaduertit, alijsq; diffusus, acie excessit, protinusq; se in castra equo contulit, & ijs Centurionibus, quos in statione ad prætoria portam posuerat clare, ut milites exaudirent, Tuamini inquit castra, & defendite diligenter, si quid durius acciderit, ego reliquas portas circumeo, & castrorum præsidia confirmo. Hæc cum dixisset, se in prætorium contulit summæ rei diffidens, & tamen euentum expectans. Cæsar Pompeianus ex fuga intra uallum compulsis, nullum spatium perterritis dare oportere existimans, milites cohortatus est, ut beneficio Fortune uterentur, castraq; oppugnarent, qui, & si magno æstu fatigati, nam ad meridiem res erat perducta, tamen ad omnem laborem animo parati imperio paruerrunt. Castra à cohortibus, quæ ibi præsidio erant relictæ, industrie defendebantur, multo etiā acrius à Thracibus, barbarisq; auxilijs. Nam qui acie refugerant milites, & animo perterriti, & lassitudine cōfecti, missis pleriq; armis, signisq; militaribus, magis de reliqua fuga, quàm de castrorum defensione cogitabant. Neq; uero diutius, qui in uallo constiterant, multitudinem telorum sustinere potuerūt, sed cōfecti uulneribus locum reliquerunt, protinusq; omnes duabus usi Centurionibus, Tribunisq; militum in altissimos montes, qui ad castra pertinebant, confugerūt. In castris Pompeij uidere licuit triclinia strata, magnū argenti pondus expositum, recentibus cespitibus tabernacula constructa, L. etiam Lentuli, & nonnullorum tabernacula protecta edera, multaq; præterea, quæ nimiam luxuriam, & uictoriae fiduciam designarent, ut facile existimari posset, nihil eos de euentu eius diei timuisse, quin necessarias cōquirerēt.

quirent voluptates: atq; ij miserrimo, ac patientissimo exercitui Caesaris luxuriam obiciebant, cui semper omnia ad necessarium usum defuissent. Pompeius iam cum intratum nullum nostri uersarentur, equum naclus, detractis insignibus imperatorijs, decumana porta se ex castris eiecit, protinusq; equo citato, Larissam contendit. Neq; ibi constitit, sed eadem celeritate paucos suos ex fuga naclus, nocturno itinere non intermisso, comitatu equitum xxx. ad mare peruenit, nauemq; frumentariam conscendit. Sepe, ut dicebatur, querens, tantam se opinionem fefellisse, ut à quo genere hominum uictoriam sperasset, ab eo initio fuge facto penè proditus uideretur. Caesar castris potitus, à militibus contendit, ne in præda occupati, reliqui negotij gerendi facultatem dimitteret. Qua re impetrata, montem opere circumuenire instituit. Pompeiani, quòd is mons erat sine aqua, diffisi ei loco, relicto monte, uniuerfi simul Larissam uersus se recipere cœperunt. Qua re animaduersa, Caesar copias suas diuisit, partemq; legionum in castris Pompeij remanere iussit, partem in sua castra remisit, quatuor secum legiones duxit, commodioreq; itinere Pompeianis occurrere cœpit: & progressus millia passuum vii. aciem instruxit. Qua re animaduersa, Pompeiani in quodam monte constiterunt. Hunc montem flumen sublebat, Caesar milites cohortatus est, & si totius diei continenti labore erant confecti, noxq; iam suberat, tamen munitione flumen à monte seclusit, ne noctu Pompeiani aquari possent: quo iam perfecto opere, illi de deditione missis legatis agere cœperunt: pauci ordinis Senatorij, qui se cū ijs cōiunxerant, nocte fuga salutem petierunt. Caesar prima luce omnes

Pompeius Larissam fugit.

Pompeianorum deditio.

ce omnes

ce omnes eos, qui in monte confederant, ex superioribus locis in planitiem descendere, atque arma projicere iussit, quod ubi sine recusatione fecerunt, passisq; palmis protecti ad terram flentes ab eo petierunt salutem, consolatus consurgere iussit, & pauca apud eos de lenitate sua locutus, quò minore essent timore, omnes conseruauit, militibusq; suis iussit, ne qui eorū uiolarentur, neu quid sui desiderarent. Hac adhibita diligentia, ex castris sibi legiones alias occurrere, & eas, quas secum duxerat, inuicem requiescere, atque in castra reuerti iussit, eodemq; die Larisam peruēnit. In eo praelio non amplius ducentos milites desiderauit, sed Centuriones fortes uiros circiter xxx. amisit. Interfectus est etiā fortissime pugnans Crastinus, cuius mentionē supra fecimus, gladio in os aduersum eum iecto. Neq; id fuit falsum, quod ille in pugna proficiscens dixerat. Sic enim Cæsar existimabat, eo praelio excellens simam uirtutem Crastini fuisse, optimeq; eum de se meritum iudicabat. Bx Pōpeiāno exercitu circiter millia xx. cecidisse uidebantur. Sed in deditionem uenerunt amplius millia xxxiiii. nanque etiam cohortes, quæ præsidio in castellis fuerant, sese Syllæ similiter dederunt. Multi præterea in finitimas ciuitates refugerunt, signaq; militaria ex praelio ad Cæsarem sunt relata. CLxxx. & aquile LIX. L. Domitius ex castris in montem refugiens, cum uires eum lassitudine defecissent, ab equitibus interfectus. Eodem tempore D. Lælius cum classe ad Brundisium uenit, eademq; ratione, qua factum à Libone attēta demonstrauimus, Insulam obiectam portui Brundisio tenuit. Similiter Vatinius, qui Brundisio præerat, tectis, infra

Desideratorum
numerus.

Crastinus cgsus.

L. Domitius cæ
sus.

D. Lælius Brun
disium uenit.

instructisq; scaphis, elicit naues Lelianas, atq; ex his longius productam unam quinquere[m], & minores duas in angustijs portus cepit. Itēq; per equites dispositos aqua prohibere classiarios instituit. Sed Lelius tempore anni comodiore usus ad nauigandum onerarijs nauibus Corcyra, Dyrrhachioq; aquā suis supportabat, neq; à proposito deterrebat, neq; ante praelium in Thessalia factum cognitū, aut ignominia amissarū nauium, aut necessarium rerū inopia, ex portu, insulaq; expelli potuit. Iisdem frē temporibus Cassius cū classe Syrorū, & Phœnicū, Cassius. & Cilicum, in Siciliam uenit, & cum esset Caesaris classis diuisa in duas parteis, & dimidiæ parti praeesset P. Sulpitius praetor Vibone ad fretum, dimidiæ M. Pōponius ad Messanam: prius Cassius ad Messanam nauibus aduolauit, quā Pomponius de eius aduentu cognosceret, perturbatumq; cum nactus, nullis custodijs, neque ordinibus certis, magno uento, & secundo completas onerarias naues, tēda, & pice, & stupa, reliquisq; rebus, quae sunt aptae ad incēdia, in Pomponianā classē immisit, atq; oēs Caesarianæ classis incendium. naues incēdit xxxv. in quibus erant xx. cōstratae. Tantusq; eo facto timor incesit, ut, cum esset legio praesidio Messanae, uix oppidum defenderetur: & nisi eo ipso tempore quidā nūtij de Caesaris uictoria per dispositos equites essent allati, existimabāt pleriq; futurum fuisse, ut amitteretur. Sed opportunissime nuntijs allatis oppidum fuit defensum. Cassiusq; ad Sulpitianā inde classē profectus est: Vibonem, applicatisq; nostris ad terrā nauibus, propter eundē timorem, pari atq; antea ratione egerūt. Cassius secūdum nactus uentū, onerarias naues circiter x l. praepa

preparatis ad incendium immisit, & flamma ab utroque cornu cōprehensa, naues sunt cōbustæ quinq; cūq; ignis magnitudine uēti latius serperet, milites, qui ex ueteribus legionibus erāt relīcti præsidio nauibus, ex numero egro- rum, ignominiam non tulerunt, sed sua sponte naues con- scenderunt, & à terra soluerunt, impetuq; factō in Cas- sianam classē, quinquereμες duas, in quarū altera erat

Cassij fuga. Cassius, ceperūt: sed Cassius exceptus scapha refugit. Pre- terea due sunt deprehensæ trirēmes, neq; multo post de- prelio factō in Thessalia cognitum est, ut ipsi Pompeia- nis fides fieret, nam ante id tēpus fingi à legatis, amicisq; Cæsaris arbitrabantur. Quibus rebus cognitis, ex ijs loco

Cesar Pompeium persequitur. Cassius cum classe discessit. Cæsar omnibus rebus reli- ctis, persequendum sibi Pompeium existimauit, quas cum- que in parteis ex fuga se recepisset: ne rursus copias com- parare alias, & bellum renouare posset: & quantū itine- ris equitatu efficere poterat, quotidie progrediebatur, le-

Amphipolis. gionemq; unam minoribus itineribus subsequi iussit. Erat edictum Pompeij nomine Amphipoli propositum, uti o- mnes eius Prouinciæ iuniores Græci, ciuesq; Ro. iurandi causa conuenirent. Sed utrum auertendæ suspicionis cau- sa Pompeius proposuisset, ut quamdiutissime longioris fu- gæ consilium occultaret, an nouis delectibus, si nemo pre- meret, Macedoniam tenere conaretur, existimari nō po- terat: ipse ad anchoram una nocte constitit, & uocatis ad se Amphipoli hospitibus, & pecunia ad necessarios sum- ptus corrogata, cognito Cæsaris aduentu, ex eo loco dis- ccessit, & Mitylenas paucis diebus uenit, biduum tempe- state retentus, nauibusq; alijs additis actuarijs in Ciliciā,

**Mitylenæ.
Cilicia.**

atque

atque inde Cyprum peruēnit. Ibi cognoscit consensu ^{Cyprus.}
 omnium Antiochensium, ciuiumq; Ro. qui illic negocia-
 rentur, arcem Antiochiam captam esse, excludendi sui cau-
 sa, nuntiosq; dimissos ad eos, qui se ex fuga in finitimas
 ciuitates recepisse dicrentur, ne Antiochiam adirent, id
 si fecissent magno eorum capitis periculo futurum. Idem
 hoc L. Lentulo, qui superiore anno consul fuerat, & P.
 Lentulo consulari, ac nonnullis alijs acciderat Rhodi. Nā
 quicumque ex fuga Pompeium sequerentur, atque in insu-
 lam uenissent, oppido, ac portu recepti nō erant, missisq;
 ad eos nuntijs, ut ex his locis discederent, contra uolunta-
 tem suam naues soluere iuebantur. Iamq; de Cæsaris ad-
 uentus fama ad ciuitates perferebantur. Quibus cogni-
 tis rebus, Pompeius deposito, adeunde Syriæ consilio, pe-
 cunia societatis sublata, & à quibusdam priuatis sumpta,
 & aris magno pondere ad militarem usum in naueis im-
 posito, duobusq; millibus hominum armatis, partim quos
 ex familijs societatum delegerat, partim à negociatoribus
 coegerat, quosq; ex suis quisq; ad hanc rem idoneos exi-
 stimabat, Pelusium peruenit: ibi casu Rex erat Ptolemæus,
 puer ætate, magnis copijs, cum sorore Cleopatra gerens
 bellum, quam paucis ante mēsis per suos propinquos,
 atque amicos regno expulerat, castraq; Cleopatræ non
 longo spatio ab eius castris distabant. Ad eum Pompeius
 misit, ut pro hospitio, atque amicitia patris, Alexandria
 reciperetur, atq; illius opibus in calamitate tegeretur. Sed
 qui ab eo missi erant confecto legationis officio, liberius
 cum militibus Regis colloqui coeperunt. Eosq; hortari, ut
 suum officium Pompeo præstarent, ne uē eius fortunam
 despi-

Pomp. Pelusū
 peruenit ab Pto-
 lemæum regem,

despicerent. In hoc erant numero complures Pompeij milites, quos ex eius exercitu acceptos in Syria Gabinius Alexandria traduxerat, belloq; confecto apud Ptolemaem patrem pueri reliquerat. His tunc cognitis rebus, qui propter aetatem eius in procuratione erant regni, siue timere adducti, ut postea predicabāt, ne sollicitato exercitu regio, Pompeius Alexandriam, Aegyptumq; occuparet, siue despecta eius fortuna, ut plerunq; in calamitate ex amicis inimici existunt, ijs qui crant ab eo missi, palam liberaliter responderunt, eumq; ad Regē uenire iusserunt. Ipsi clam consilio inito Achillam praefectum regium, singularem hominem audacia, & L. Septimum Tr. militum, ad interficiendum Pompeium miserunt. Ab his liberaliter ipse appellatus, & quadam notitia Septimij productus, quod bello praedonum apud eum ordinem duxerat, nauiculam paruulam conscendit cum paucis suis, & ibi ab Achilla,

Pompeij caedes. & Septimo interficitur. Item L. Lentulus comprehenditur à Rege, & in custodia necatur. Caesar, cum in

L. Lēuli mors. Asiam uenisset, reperiēbat T. Apium conatum esse tollere pecunias Epheso ex Fano Dianae, eiusq; rei causa, Senatores omneis ex Prouincia uocasse, ut his testibus summa pecuniae uteretur, sed interpellatum aduentu Caesaris profugisse. Ita duobus temporibus Ephesiae pecuniae

Portenta. Caesar auxilium tulit. Item constabat Elide in templa Mineruae repetitis, atque enumeratis diebus, quo die praelium secundum fecisset Caesar, simulachrum uictoriae, quod ante ipsam Mineruam collocatum erat, & ad simulachrum Mineruae spectabat, ad ualuas se templi, limemq; conuertisse. Eodemq; die Antiochiae in Syria bis tantus

exercitus clamor, & signorum sonus exauditus est, ut in muris armata ciuitas discurreret. Hoc idē Ptolemaida accidit. Pergami in occultis, ac remotis templis, quō, prater sacerdotes, adire fas nō est, quae Graeci ἀδύτα appellant, tympana sonuerunt. Item Trallibus in templo Victoriae, ubi Caesari statua consecrauerant, palma per eos dies in tectō inter coagmenta lapidū ex pavimento extitisse ostendebatur. Caesar paucos dies in Asia moratus, cū audisset Pompeium Cypri uisum, coniectans eum in Aegyptum iter habere, propter necessitudines regni, reliquasq; eius loci opportunitates, cum legionibus, una, quam ex Thesalia se sequi iusserat, & altera, quam ex Achaja à Fusio legato euocauerat, equitibusq; octingentis, & nauibus longis Rhodijs decem, & Asiaticis paucis, Alexandriam peruenit. In his erant legionibus hominum tria millia ducenti. Reliqui uulneribus ex praelijs, & labore, ac magnitudine itineris confecti, consequi non potuerant. Sed Caesar confusus fama rerum gestarum, infirmis auxilijs proficisci non dubitauerat, atq; omnem sibi locum tutum fore existimabat. Alexandriae de Pōpeij morte cognoscit, atq; ibi primum è naui egrediens clamorem militū audit, quos Rex in oppido praesidij causa reliquerat, & concursum ad se fieri uidet, quōd fasces anteferrētur. In hoc oīs multitudo maiestatem Regiam minui praedicabat. Hoc sedato tumultu, crebrae continuis diebus ex concursu multitudinis concitationes fiebant, compluresq; milites, huius urbis oībus partibus interficiebātur: quibus rebus animaduuersis, legiones sibi alias ex Asia adduci iussit, quas ex Pompeianis militibus confecerat. Ipse enim necessario

Caesar Alexandriam peruenit.

Etesij uenti.

Etesijs tenebatur, qui Alexātria nauigātibus, sunt aduersi-
sissimi uenti. Interim controuersias Regum ad populum
Ro. & ad se, quod esset consul, pertinere existimans, at-
que eo magis officio suo conuenire, quod superiore consue-
latu, cum patre Ptolemæo, & lege, & senatuscōsulto so-
cietas erat facta, ostendit sibi placere Regem Ptolemæum,
atque sororem eius Cleopatram, exercitus, quos haberent,
dimittere, & de controuersijs iure apud se potius, quam
inter se armis disceptare. Erat in procuratione Regni
propter etatē pueri nutritius eius eunuchus nomine Pho-
tinus. Is primum inter suos queri, atq; indignari cœpit,
Regem ad dicendam causam euocari. Deinde adiutores
quosdam conscios sui nactus ex regijs amicis, exercitum
à Pelusio clam Alexandriam euocauit, atq; eundem Achil-
lā, cuius supra meminimus, omnibus copijs præfecit. Hic
incitatum suis, & Regis inflatum pollicitationibus, que
fieri uellet, literis, nuntijsq; edocuit. In testamento Ptole-
mæi patris hæredes erant scripti, ex duobus filiis maior,
& ex duabus ea, quæ etate antecedebat: hæc uti fierent,
per omnes deos, perq; sædera, quæ Romæ fecisset eodem
testamento Ptolemæus populum Roma. obtestabatur. Ta-
bule testamenti, unæ per legatos eius Romam erant alle-
ta, ut in ærario ponerentur: eæ, cū propter publicas occu-
pationes poni non potuissent, apud Pompeium sunt depo-
site. Alteræ eodem exemplo relicte, atque obsignatæ Ale-
xandriæ proferebantur. De his rebus cum ageretur apud
Cæsarem, isq; maxime uellet pro communi amico, atque
arbitro controuersias Regem componere, subito exer-
citus regius, equitatusq; omnis uenire Alexandriam nū-
tium.

Photinas eunu-
chus.

tium.

fiatur. Cæsaris copiae nequaquam erant tantæ, ut eis ex-
tra oppidum, si esset dimicandum, confideret: relinqueba-
tur, ut se suis locis oppido teneret, consiliumq; Achillæ co-
gnosceret: milites tamen omnes in armis esse iussit, Re-
gemq; hortatus est, ut ex suis necessarijs, quos haberet ma-
ximæ autoritatis, legatos ad Achillam mitteret, & quid
esset suæ uoluntatis ostenderet. A quo missi Dioscorides,
& Serapion, qui ambo legati Romæ fuerant, magnamq;
apud patrem Ptolemæum autoritatē habuerant, ad Achil-
lam peruenerunt, quos ille cum in conspectu eius uenif-
sent, prius quàm audiret, aut cuius rei causa missi essent,
cognosceret, corripit, ac interfeci iussit. Quorū alter ac-
cepto uulnere occupatus, per suos pro occiso sublatus, al-
ter interfestus est. Quo factō, Regem ut in sua potestate
haberet, Cæsar effecit, magnamq; regiū nomē apud suos
autoritatem habere existimans, & ut potius priuato pau-
corum, & latronum consilio, quàm regio susceptum bel-
lum uideretur. Erant cum Achilla copiae, ut neque nume-
ro, neque genere hominum, neque usu rei militaris con-
temendæ uiderentur: millia enim uiginti in armis habe-
bat. He constabant ex Gabinianis militibus, qui iam in cō-
suetudinem Alexandrinæ uitæ, atque licentiæ uenerant,
& nomen, disciplinamq; populi Ro. didicerāt, uxoresq;
duxerant, ex quibus plerique liberos habebant. Huc acce-
debant collecti ex prædombus, latronibusq; Syriæ, Ci-
licieq; Prouinciæ, finitimarumq; regionum. Multi præ-
terea capitis damnati, exulesq; conuenerant, fugiti-
uisq; omnibus nostris certus erat Alexandria receptus,
certaq; uitæ conditio, ut dato nomine, militum essent nu-
mero:

Copiae Ach

bb 2 mero:

mero: quorum si quis à domino comprehenderetur, concursu militum eripiebatur, qui uim suorum, quod in simili culpa uersabantur, ipsi pro suo periculo defendebant. Hi Regum amicos ad mortem deposcere: hi bona locupletum diripere, stipendij augendi causa, Regis domū obsidere, regno expellere alios, alios accersere uetere quodā Alexandrini exercitus instituto cōsueuerāt. Erāt prāterea equitū millia duo, qui inueterauerant compluribus Alexandriae bellis, Ptolemæum patrem in regnū reduxerant, Bibuli filios duos interfecerant, Bella cum Aegyptijs gesserant: hunc usum rei militaris habebant. His copijs fidens Achilles, paucitatemq; militum Caesaris despiciens, occupabat Alexandriam. Prāterea oppidi partem, quam Caesar cum militibus tenebat, primo impetu domum eius irumpere conatus est. Sed Caesar dispositis per uias cohortibus, impetum eius sustinuit: eodemq; tempore pugnationem est ad portum, ac longe maximam ea res attulit dimicationem. Simul enim deductis copijs, pluribus uijs pugnabatur, & magna multitudine naues longas occupare hostes conabantur: quarum erant L. auxilio missæ ad Pompeium, prælioq; in Thassalia factō, domum redierāt. Ille trirèmes omnes, et quinqueres aptæ, instructæq; oibus rebus ad nauigandum, Prāter has xii. erāt, quæ præsedij causa Alexandriae esse consueuerant, constrate omnes: quis si occupassent, classe Caesaris erepta, portum, ac mare totū in sua potestate haberent: cōmeatu, auxilijsq; Casarem prohiberent. Itaq; tanta est contentione actū, quanta agi debuit, cum ille celerem in ea re uictoriam, hi salutem suam consistere uiderent. Sed rem obtinuit Caesar, omnesq;

omnesq; eas naues, & reliquas, quæ erant in naualibus incendit, quod tam late tueri, tam parua manu non poterat, confestimq; ad Pharum nauibus milites exposuit. Pharus est in insula turris, magna altitudine, mirificis operibus extructa, quæ nomen ab insula accepit: hæc insula obiecta Alexandria portum efficit. Sed à superioribus regionibus, in longitudinem passuum nongentorum in mare iactis molibus angusto itinere, & ponte cum oppido coniungitur. In hac sunt Insula domicilia Aegyptiorum, & utriusq; oppidi magnitudine, quæq; ubiq; naues imprudetia, aut tempestate paululum suo cursu decesserint, has more prædonum deripere consueuerunt. His autem inuitis, à quibus Pharus tenetur, non potest esse propter angustias nauibus introitus in portum. Hoc tum ueritus Cæsar, hostibus in pugna occupatis, militibusq; expositis, Pharon apprehendit, atque ibi præsidium posuit: quibus est rebus effectum, uti tuto frumentum, auxiliaq; nauibus ad eum supportari possent. Deduxit enim circum omnes propinquas regiones, atque inde auxilia euocauit, Reliquis oppidi partibus sic est pugnatum, ut æquo prælio discedere tur, & neuiri pelleretur. Id efficiebat angustia loci, paucisq; utrinq; interfectis Cæsar loca maxime necessaria complexus noctu præmunivit, nec tractu oppidi pars erat Regie exigua, in quam ipse habitandi causa initio erat inductus, & theatrum coniunctum domui, quod arcis tenebat locum, aditusq; habebat ad portum, & ad reliqua naualia. Has munitiones insequētibus auxit diebus, ut pro muro obiectas haberet, neu pugnare inuitus cogeretur. Interim filia minor Ptolemæi Regis uacuum possessionem

Photinus inter-
fectus.

regni sperās, ad Achillam se ex Regia traiecit, unaq; bel-
lum administrare cœpit. Sed celeriter est inter eos de prin-
cipatu controuersia orta, quæ res apud milites largiti-
ones auxit. Magnis enim iacturis sibi quisq; eorū animos
conciliabat. Hæc dum apud hostes geruntur, Photinus
nutricius pueri, & procurator regni in parte Cæsaris ad
Achillam nuntios mitteret, hortareturq; ne negotio
desisteret, ne'ue animo deficeret, indicatis, deprehensiq;
internuntijs, à Cæsare est interfectus. Hæc initia belli
Alexandrini fuerunt.

A. HIRTII AVT OPII
COMMENTARIORVM
DE BELLO ALE-
XANDRINO LIB.
QVARTVS.

BELLO Alexandrino conftrato, Cæsar
Rhodo, atq; ex Syria, Ciliciâq; omni
classe accersit, ex Creta sagittarios, equi-
tes ab Rege Nabatheorū Malco enea-
cat, tormēta undiq; cōquiri, & frumen-
tu mitti, auxiliaq; adduci iubet. Interim munitiones quoci-
die operibus augētur, atq; omnes oppidi partes, quæ mi-
nus firmæ esse uiderētur, testudinibus, atq; musculis aptan-
tur, ex edificijs autem per foramina in proxima edificijs
arietes immittūtur, quātūq; aut ruinis deiicitur, aut per
uim recipitur loci, in tantū munitiones proferūtur, nā in
cendio ferè tuta est Alexādria, quòd sine cōignatione, ac
mate

mate